

Geografisk rörlighet och arbetsgivarbyten

Torbjörn Israelsson
Tord Strannefors
Hans Tydén

Rapporten ingår i serie Ura som
utges av AMS Utredningsenhet

Rörligheten på den svenska arbetsmarknaden

Innehållsförteckning	Sid
SAMMANFATTNING	3
INLEDNING.....	8
ARBETSGIVARBYTEN.....	10
GEOGRAFISK RÖRLIGHET	19
ARBETSMARKNADSRELATERADE FLYTTNINGAR.....	30
SLUTSATSER.....	46

Sammanfattning

Rörligheten på arbetsmarknaden anses allmänt som en viktig beståndsdel i en väl fungerande arbetsmarknad. En god rörlighet på arbetsmarknaden skapar en dynamik som bidrar till förnyelse, tillväxt och i slutänden ett allmänt förbättrat välbefinnande. Med rörlighet menas den geografiska rörligheten bland personer i arbetsför åldrar (arbetskraften) men i begreppet ingår även rörligheten inom/ mellan branscher (arbetsgivarbyten) och yrken. I föreliggande rapport har vi bl.a. genom ny statistik försökt spegla den pågående utvecklingen inom samtliga dessa dimensioner av rörlighet på arbetsmarknaden med undantag av den yrkesmässiga rörligheten.

Det finns ett begränsat antal studier som riktar sig mot rörligheten på arbetsmarknaden. Det finns därför lite att ta fasta på, vilket exempelvis gäller den till synes enkla frågan om rörligheten är för låg eller för hög för att arbetsmarknaden ska fungera väl. Det finns dock aktörer som bl.a. framhåller att rörligheten är för låg på den svenska arbetsmarknaden samtidigt som vissa framtidsforskare hävdar att rörligheten ökat kraftigt bland ungdomar och att vi går alltmer mot en sådan typ av arbetsmarknad.

Arbetsgivarbyten

Rörligheten inom och mellan branscher mäts genom arbetsgivarbyten. Resultaten från vår studie visar på en stor stabilitet av antalet arbetsgivarbyten under perioden 1970 till 2002. Utvecklingen av antalet arbetsgivarbyten följer i stort konjunkturförändringarna och det går inte att utskilja någon tydlig trend i fråga om vare sig ökning eller minskning. Arbetsgivarbyten ökar kraftigt vid högkonjunktur till ca 10 till 12 procent av den totala sysselsättningen och sjunker till 6 till 8 procent under lågkonjunktur.

Det finns en stor stabilitet i olika åldrar i nivån av arbetsgivarbyten över tiden. Det innebär att ungdomar inte blivit mer benägna att byta arbetsgivare än de var under 1970-talet. En liknande utveckling råder även i åldrar över 25 år, vilket föranleder oss att dra den slutsatsen att arbetskraftens beteende i samtliga åldrar varit relativt konstant under de tre senaste decennierna.

Under hela den studerade perioden har ungdomar uppvisat en större benägenhet att byta arbetsgivare än personer i övriga åldrar i arbetskraften. Det finns ett mycket tydligt samband att arbetsgivarbyten sjunker med stigande ålder. Ett annat samband är att utbildningsnivån också påverkar benägenheten att byta arbetsgivare. En längre utbildning bidrar vanligtvis till större benägenhet att byta arbetsgivare. Sambandet mellan utbildningsnivå och arbetsgivarbyten är enligt alla de uppgifter som vi har insamlat inte helt entydigt.

Arbetsgivarbyten fördelade på kön uppvisar ett förändrat mönster. Under 1970- och 1980-talen var det vanligare med arbetsgivarbyten bland män än bland kvinnor. Denna bild kastades om under 1990-talet. Att finna en förklaring är inte helt enkelt men sannolikt beror förändringen på att kvinnornas arbetsmarknad blivit bredare i fråga om arbetsgivarutbudet. Under 1970- och 1980-talen var det framför allt kommunen som var den huvudsakliga arbetsgivaren för många kvinnor som trädde ut på arbetsmarknaden. En annan förklaring bör vara att antalet (och andelen) visstidsanställningar och deltidsanställningar ökat inom vissa kvinnodominerande sektorer. Det bidrar säkerligen till att kvinnorna byter arbetsgivare oftare än tidigare. Kvinnornas arbetslöshet har dessutom legat lägre än männens under 1990-talet och det har uppstått allt fler bristyrken inom kvinnodominerande områden på arbetsmarknaden. En hårdare konkurrens om arbetskraften ökar volymen av arbetsgivarbyten.

Det finns också skillnader i frekvensen av arbetsgivarbyten mellan olika näringsgrenar. Utvecklingen inom näringarna uppvisar i allmänhet en likartad tendens som utvecklingen på arbetsmarknaden i stort. Den största volymen av arbetsgivarbyten återfinns inom näringar som haft brist på arbetskraft såsom uppdragsverksamhet och hälso- och sjukvård. En stor volym av arbetsgivarbyten finns även inom näringar med stort inslag av visstidsanställningar, t.ex. hotell och restaurang samt handeln. Det är också vanligt att inom vissa näringsgrenar byta till en arbetsgivare inom annat näringsgrensområde, t.ex. från forskningsinstitutioner till industrin, från förskolan till annan utbildning, från industrin och byggnadsverksamhet till uppdragsverksamhet. Det senare bekräftar den strategiska satsning på kärnverksamheten som sker inom industrisektorn.

Geografisk rörlighet – befolkningen 16-64 år

Den geografiska rörligheten i befolkningen 16-64 år består av flera komponenter. Dels finns en viss flyttfrekvens bland personer utanför arbetskraften, dvs. bland personer som inte deltar i arbetslivet. Mest representerade bland flyttarna i den gruppen är studerande. Därutöver finns en viss flyttfrekvens bland personer som tillhör arbetskraften, en typ flyttning som kan betraktas som arbetsmarknadsrelaterad. Enligt en tidigare rapport från AMS¹ om den geografiska rörligheten kan bakgrundsorsakerna till flyttningarna grovt sett härledas till tre grupper, arbetsmarknads-, studie- och familjerelaterade flyttningar, och de svarade år 1999 för vardera ungefär en tredjedel av flyttningarna.

Den geografiska rörligheten inom den arbetsföra befolkningen kan bl.a. mätas genom frekvensen av flyttningar över länsgränserna. Ungefär två procent av den totala befolkningen flyttar varje år över gränserna mellan olika län i Sverige. Flyttningarna har ökat trendmässigt i volym de senaste 20 åren, från 1,7 procent

¹ AMS, Ura 1999:9

till 2,1 procent, men har ännu inte kommit upp till rekordnivån från 1970 (2,7 procent). Flyttningarna över länsgränserna är starkt åldersrelaterade. Mest flyttar ungdomar mellan 20 och 24 år och nivån ligger högre bland kvinnor än bland män. Övervikten av kvinnliga flyttare förklaras främst med högre kvinnligt deltagande i olika utbildningar. I övriga yrkesverksamma åldersgrupper är det i regel något vanligare att män flyttar. Flyttningsbenägenheten avtar snabbt med stigande ålder bland både män och kvinnor.

De studierelaterade flyttningarna ökar i takt med de utbildningssatsningar som sker i samhället – bara mellan 1994 och 2000 fördubblades dessa flyttningar. Det innebär ett snabbt stigande antal yngre flyttare, att flyttningarna i allt högre grad koncentreras till ungdomar. Under de senaste 20 åren har sålunda det totala antalet flyttare mellan 20 och 24 år mer än fördubblats, och en nästan lika stark ökning faller på åldersgruppen 25-29 år. I de flesta andra åldersgrupperna är förändringarna över tiden relativt små. Den demografiska utvecklingen i landet pekar mot en stadig ökning av antalet ungdomar under den senare delen av innevarande decennium, vilket talar för en ökad geografisk rörlighet, men också i riktning mot en motsatt utveckling under större delen av 2010-talet genom färre ungdomar i befolkningen.

Det finns tydliga skillnader mellan länen beträffande utbildningsnivåns inverkan på in- och utflyttning. Så t.ex. är, av naturliga skäl, universitetslänen (Uppsala, Västerbottens och Östergötlands län) flyttnetto negativt för de redan högskoleutbildade, men positivt för övriga grupper. Befolkningsutvecklingen i skogslänen kännetecknas av utflyttning på alla utbildningsnivåer, men särskilt negativ är flyttnettot bland eftergymnasialt utbildade. En slående skillnad finns mellan de olika utbildningsnivåerna när det gäller flyttningarna till och från Stockholms län. För de eftergymnasialt utbildade är detta läns flyttnetto starkt positivt men för övriga utbildningsnivåer, förgymnasialt och gymnasialt utbildade, negativt. Detta belyser påtagligt Stockholmsområdets allt tydligare prägel av kunskapsintensiv tjänsteproduktion, men resultatet hör säkerligen också samman med de högre levnads-kostnader som boendet i huvudstadsregionen för med sig.

Flyttströmmarna är regionalt relativt starka och kopplas i hög grad till utbildningsmässiga bakgrundsorsaker. Forsätter den trend som vi sett under de senaste 15 åren kommer befolkningsminskningen att bli stark i många regioner. I 67 regioner sker en befolkningsminskning i åldrarna 20-64 år fram till år 2020 och endast i 14 regioner en ökning. I 18 regioner uppgår minskningen till mellan 20 och 30 procent och i 5 regioner till över 30 procent. Det betyder en minskning med över 20 procent av den arbetsföra befolkningen i mer än var fjärde arbetsmarknadsregion. Vetskapen om att utvecklingen uppvisar en sådan trend i många regioner gör det komplicerat att finna vägar som tar hänsyn till både storstädernas behov och glesbygdens situation.

Arbetsmarknadsrelaterad geografisk rörlighet

Den geografiska rörligheten bland personer i arbetskraften har ökat sedan mitten av 1980-talet. År 2000 uppgick den totala geografiska rörligheten (flyttningar plus pendling) mellan olika arbetsmarknadsregioner till omkring 10 procent av arbetskraften, vilket motsvarar ca 400 000 personer. Det kan jämföras med ca 7 procent vid mitten av 1980-talet. Bakom förändringen ligger helt och hållet en ökning av pendling till arbetet. Mer än tre fjärdedelar av den geografiska rörligheten år 2000 bestod av pendling till arbetet. De arbetsmarknadsrelaterade flyttningarna definieras i denna rapport som geografisk rörlighet bland personer i arbetskraften. Rörlighetsvolymerna mäts som rörligheten mellan lokala arbetsmarknadsregioner (LA-regioner).

Under loppet av ett år flyttar normalt mellan 1 och 2 procent av de sysselsatta 16-64 år till en ny arbetsmarknadsregion. Utvecklingen av andelen flyttare varierar i betydande grad med konjunkturutvecklingen, dvs. ökar under högkonjunktur och minskar under lågkonjunktur. En liknande utveckling finns för arbetslösa som flyttar.

Det har skett små förändringar avseende de arbetsmarknadsrelaterade flyttningarna sedan 1980-talet, mätt i flyttströmmarna bland personer i arbetskraften (sysselsatta och arbetslösa). Det går inte vare sig bland sysselsatta eller bland arbetslösa att belägga att rörligheten ökat över tiden. Det är endast bland ungdomar det går att finna en tendens till ökning i de båda nämnda grupperna. I övriga åldrar ligger nivån oförändrad eller minskar något. Det är framför allt kvinnorna som upprätthållit den geografiska rörligheten i arbetskraften. Kvinnornas benägenhet att flytta är högre än männens bland sysselsatta ungdomar och i samtliga åldersgrupper bland arbetslösa. I synnerhet bland arbetslösa ungdomar är kvinnornas större benägenhet att flytta till en ny arbetsmarknadsregion betydligt mer uttalad än bland övriga grupper. Männerna ligger högre i flyttningsfrekvens bland sysselsatta i samtliga åldrar över 25 år, vilket kan kopplas till att familjerelaterade flyttningar ofta primärt styrs av männens möjligheter till annat förvärvsarbete i en ny arbetsmarknadsregion.

En uppdelning på utbildningsnivå visar på ett tydligt samband mellan utbildningsnivå och flyttningsbenägenhet, dvs. att en högre utbildningsnivå bidrar till en högre flyttningsbenägenhet. Flyttningsbenägenheten är betydligt större bland eftergymnasialt utbildade än bland gymnasialt utbildade, och dessa har i sin tur en högre flyttfrekvens än förgymnasialt utbildade. Utbildningsnivåns betydelse för flyttningarna kan bl.a. sammankopplas med kvinnornas högre flyttningsbenägenhet.

Flyttningsbenägenheten är betydligt högre bland utomnordiska medborgare än bland svenska medborgare. Bland nordiska medborgare är flyttningsbenägenheten ungefär densamma som bland svenska medborgare. Bland de utomnordiska med-

borgarna är flyttningsfrekvensen högre bland män än bland kvinnor. Flyttningarna är framför allt lokaliserade till de tre storstadsregionerna samt Smålandsregionen.

Det finns ett visst samband mellan en flyttning till ny arbetsmarknadsregion och arbetsmarknadsläget. Det gäller främst för sysselsatta män och kvinnor samt arbetslösa kvinnor. Läget på arbetsmarknaden spelar således en viss roll, vilket framför allt märks i flyttningsfrekvensen efter år 1997, men det finns dock en eller flera andra faktorer som påverkar sysselsatta och arbetslösa att flytta till ny arbetsmarknadsregion. Det som försvagar sambandet mellan flyttningarna och arbetsmarknadsläget är att det regionalt finns en icke obetydlig flyttström av utomnordiska medborgare. Inom den gruppen finns ett mycket svagt samband mellan flyttningarna och arbetsmarknadsläget, vilket påverkar den totala flyttbilden i vissa regioner och sambandet med arbetsmarknadsläget.

Arbetspendling är en form av rörlighet som kommit allt mer i förgrunden. När det gäller pendling bor personen i fråga kvar på bostadsorten men arbetar i en annan arbetsmarknadsregion. Ca 8 procent av de sysselsatta i landet arbetspendlar, vilket kan jämföras med ca 5 procent vid mitten av 1980-talet. Arbetspendling är vanligare bland män än bland kvinnor och det gäller i synnerhet i åldrar över 25 år. Kvinnornas pendlingsbenägenhet sjunker med stigande ålder medan männens upprätthålls relativt väl oberoende av ålder. Även för denna form av geografisk rörlighet finns en tydlig koppling till utbildningsnivån. Det finns dock ingen starkt samband mellan pendlingsbenägenhet och arbetsmarknadsläget speglat av arbetslöshetsnivån. Den slutsatsen gäller för både män och kvinnor. Pendlingsbenägenheten kan ligga på en hög nivå i en region med låg arbetslöshet och vice versa. Det faktumet bekräftas bl.a. av att pendling är vanlig i delar av Småland men även i delar av Norrland.

Inledning

Arbetsmarknadsforskare och framtidsbedömare lyfter ofta fram att en ökad och/eller en mer effektiv flexibilitet på arbetsmarknaden skulle generera en bättre tillväxt i landet, och därmed skulle arbetslösheten nedbringas och välfärden för medborgarna förbättras. En viktig byggsten i flexibilitetsbegreppet är mobiliteten på arbetsmarknaden. Många anser att den är för låg och man diskuterar olika metoder för att få till stånd en ökad rörlighet på arbetsmarknaden. Det finns dock inget enkelt svar vad som är en låg respektive hög rörlighet på arbetsmarknaden, utan man får ofta känslan av att alla av slentrian faller påståendet att rörligheten på arbetsmarknaden måste öka. Det finns inga enkla svar och denna rapport kommer inte heller att besvara frågan om rörligheten är för låg på den svenska arbetsmarknaden. Däremot redovisas från olika statistikällor hur rörligheten på den svenska arbetsmarknaden ser ut och hur den har utvecklats under de senaste decennierna. Även faktorer som styr rörligheten redovisas och analysresultat från äldre utredningar som AMS publicerat används också.

När rörligheten på arbetsmarknaden berörs är det viktigt att klargöra vilken rörlighet som avses. Det kan röra sig om arbetsgivarbyten, yrkesbyten samt geografisk rörlighet. I denna rapport koncentreras redovisningen till arbetsgivarbyten och geografisk rörlighet. Den yrkesmässiga rörligheten berörs endast kortfattat och det sammanhänger med att det inte finns statistiskt underlag för att analysera den.

Det finns många åsikter eller trosuppfattningar i den allmänna debatten om vad som pågår på arbetsmarknaden och flera av dem har med tiden blivit någon sorts sanning trots att det saknas empiriskt stöd för uppfattningen. Ungdomarnas beteende på arbetsmarknaden tillhör den kategorin. Det är en vanlig åsikt bland ”framtidsforskare” att ungdomarna blivit allt rörligare på arbetsmarknaden och ibland förs fram att ungdomarna inte vill ha en fast förankring på arbetsmarknaden utan föredrar att hanka sig fram på korta anställningar. Man talar om den gamla generationen som var trogen arbetsgivaren som något förgånget och att idag föredrar både arbetsgivare och arbetstagare den flexibla arbetskraften framför den trogna mer stabila arbetstagaren. Det har alltså blivit en fördel att vara ”hoppjerka” enligt flera av dessa bedömare. En annan uppfattning som blivit något av en sanning är att den snabbare tekniska utvecklingen och den ökade takten i strukturomvandlingen lett till att den moderna människan byter yrken oftare än tidigare och att allt talar för att takten i yrkesbyten stegras framöver. Detsamma rör åsikter kring den geografiska rörligheten. Ofta framställs personer som är flyttningsbenägna som mer kreativa än de som är trogna orten och framtidens toptjänster förutsätts tillhöra de förändringsbenägna. Dessutom kommer denna människotyp att bli vanligare framöver. Detta är några exempel av den kartbild som vuxit fram avseende den svenska arbetsmarknaden – ibland med stöd av empiri men ofta helt utan.

Promemorian syftar till att beskriva tidsserier och lyfta fram vad som hänt på den svenska arbetsmarknaden. Vidare ges en beskrivning av vad som styr rörligheten

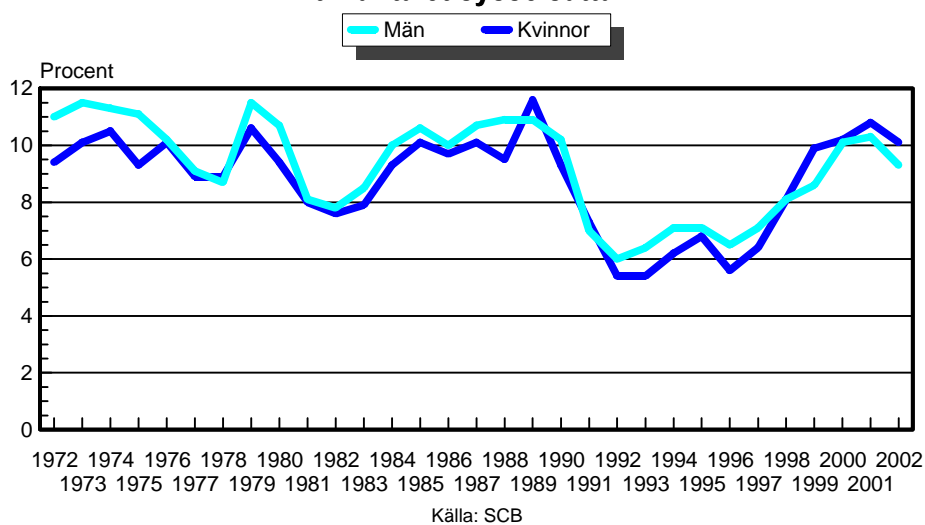
på arbetsmarknaden och en fördjupad analys av den geografiska rörligheten ges. Vi kommer också att beskriva vad vi tror står för dörren under de närmaste decennierna. Resonemangen bygger framför allt på pågående demografiska förändringar och utvecklingen mot fler högskoleutbildade. Vi använder också resultat från äldre rapporter som producerats inom AMS. Arbetsmarknadsstyrelsen genomförde många studier kring rörligheten på arbetsmarknaden under 1970 och 1980-talen. Därefter har få undersökningar genomförts. Det sammanhänger bl.a. med att SCB upphörde med att genomföra sin så kallade "januari-AKU" år 1999, vilken kartlade vad personer i arbetskraften gjorde under ett år, vilket inkluderade arbetsgivarbyten, om man sökte nytt arbete externt m.m. Statistikunderlaget som används i denna rapport har hämtats från arbetskraftsundersökningen (AKU, inkl. den s.k. januari-AKU), regional arbetsmarknadsstatistik (RAMS) samt befolkningsregistret. Det finns stora nivåskillnader i rörligheten mellan AKU och RAMS men det centrala är att kartlägga utvecklingsmönster och vilka faktorer som främst styr rörligheten. Den regionala redovisningen avseende flyttningar är hämtad från RAMS.

Arbetsgivarbyten

Allmänna utvecklingstendenser

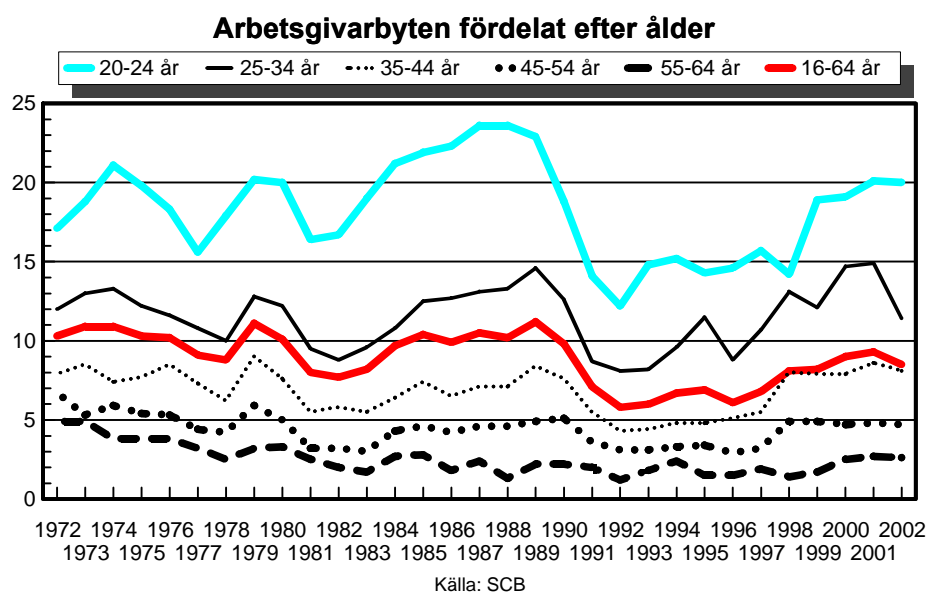
Rörligheten, mätt som arbetsgivarbyten, har lite överraskande uppvisat en stor stabilitet under de tre senaste decennierna, vilket med säkerhet kan sägas om perioden 1970-1998. För åren 1999 till 2002 mäter man arbetsgivarbyten på ett lite annorlunda sätt och siffrorna är inte helt jämförbara med äldre uppgifter. Det mesta tyder dock på att ingen nämnvärd förändring skett under dessa år om arbetsgivarbytena görs konjunkturneutrala. Den mer generella tendensen är dock en svagt minskad frekvens av arbetsgivarbyten men nedgången kan med största sannolikhet tillskrivas att arbetsmarknaden även under åren 1998-2001 varit svagare än under högkonjunkturerna under 1970- och 1980-talen. Denna bild är tydlig både från AKU och från RAMS. Däremot framkommer att arbetsgivarbyten är starkt kopplade till konjunkturen. De ökar nämligen kraftigt vid högkonjunktur och minskar när konjunkturen dämpas. Relaterat till antalet sysselsatta någon gång under ett år byter 10-12 procent arbetsgivare under högkonjunkturår mot 6-8 procent under lågkonjunkturår. Den lägsta frekvensen arbetsgivarbyten under perioden 1970-1998 uppmättes också under den kraftiga lågkonjunkturen vid början av 1990-talet. Antalsmässigt innebär detta att närmare 500 000 personer byter arbetsgivare någon gång under ett år när det är högkonjunktur och att det antalet minskar till 270 000-370 000 personer när lågkonjunktur råder. RAMS-statistiken indikerar betydligt högre tal när det gäller frekvensen arbetsgivarbyten vilket är en följd av olika sätt att ta fram statistik, men båda statistikällorna uppvisar samma tendens över tiden.

Antalet arbetsgivarbyten relaterat till antalet sysselsatta

Perioden 1972-1998 kommer från den s.k. januari-AKU men perioden 1999-2002 härstammar från ordinarie AKU. Siffrorna för de olika källorna är inte jämförbara men AMS har försökt anpassa de två tidsserierna till varandra. Fortfarande är serierna inte helt jämförbara men vi tror att vi fått en bra uppskattning.

Det intressanta är att stabiliteten i arbetsgivarbyten under de tre senaste decennierna också gäller samtliga åldrar. Det betyder att ungdomarna inte ännu blivit mer benägna att byta arbetsgivare, vilket framgår av statistik från både AKU (1970-2002) och RAMS (1987-2000). Liksom för den sammantagna frekvensen arbetsgivarbyten uppvisar samtliga åldrar en svagt negativ tendens, vilket sannolikt sammanhänger med att efterfrågan på arbetskraft var större under föregående högkonjunkturer än högkonjunkturen 1998-2001. Det innebär att arbetskraftens beteende när det gäller att byta arbete varit konstant under åtminstone tre decennier, vilket gäller såväl ungdomar som övriga åldrar. Vi vågar därför avskryva påståendet att arbetstagarna blivit mer rörliga avseende arbetsgivarbyten. Däremot är det givetvis öppet för alla att påstå att arbetsskaften kommer att bli mer rörlig i framtiden, men för att det ska inträffa krävs också en påtaglig förändring av beteendet hos arbetskraften.

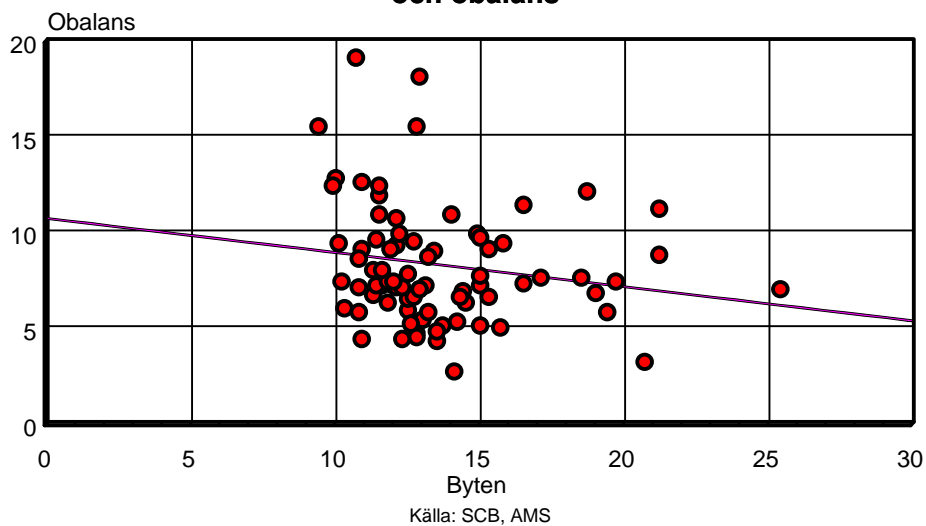

Perioden 1972-1998 kommer från den s.k. januari-AKU men perioden 1999-2002 härstammar från ordinarie AKU. Siffrorna för de olika källorna är inte jämförbara men AMS har försökt anpassa de två tidsserierna till varandra. Fortfarande är serierna inte helt jämförbara men vi tror att vi fått en bra uppskattning.

Efterfrågan på arbetskraft har, som nämnts, en påtaglig påverkan på arbetsgivarbytena, vilket givetvis gäller samtliga åldrar och kön. Det innebär att följande hypotes kan ställas. Frekvensen arbetsgivarbyten varierar påtagligt mellan delarbetsmarknaderna. Områden som uppvisar rekryteringsproblem drabbas också av att fler arbetstagare byter arbetsgivare än i områden där det råder överskott på arbetskraft. Motsvarande resonemang kan föras mellan lokala arbetsmarknader. När det gäller lokala arbetsmarknadsregioner finns ett visst samband mellan arbetslöshetsnivån (inklusive arbetsmarknadspolitiska program) och frekvensen av arbetsgivarbyten, dvs. att bytena avtar med stigande arbetslöshet. Sambandet är dock ganska svagt, vilket indikerar att också andra faktorer inverkar. Ett antagande som förefaller rimligt är att arbetskraften anpassar sig till situationen på den

lokala arbetsmarknaden. Det betyder att områden som har en varaktigt hög arbetslöshet också kan ha en relativt hög frekvens av arbetsgivarbyten. Däremot fluktuerar arbetsgivarbytena påtagligt med konjunkturen vilket gäller för såväl områden med låg arbetslöshet som områden med hög arbetslöshet.

Samband mellan arbetsgivarbyten och obalans

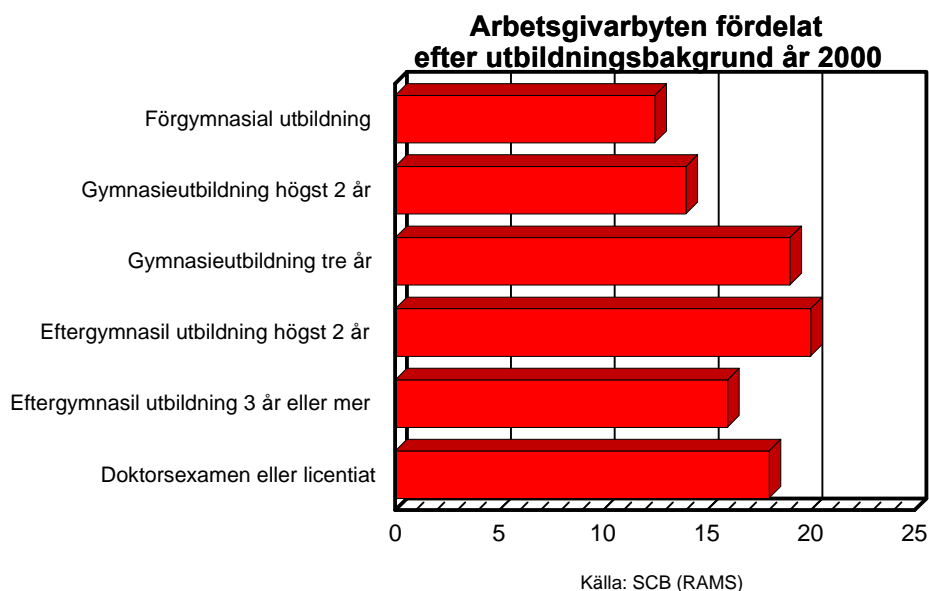

En hög frekvens av arbetsgivarbyten är inte heller något som arbetsgivaren uppskattar. Enligt många års erfarenhet av arbetsgivarbesök har vi inte ännu träffat någon arbetsgivare som ser det som fördelaktigt att anställda slutar och kanske börjar hos någon konkurrent. I stället medför detta kostnader i form av rekryteringsprocessen, inläring av ny arbetskraft samt överföring av kunskap till konkurrenter. Det finns sålunda ingen utbredd önskan från arbetsgivarna att rekrytera arbetskraft som inte ämnar stanna kvar under någon längre tid. Ibland tvingas arbetsgivare acceptera en hög personalomsättning, men ofta är orsaken en hög efterfrågan på arbetskraft. Man försöker motverka detta genom att påverka arbetsmiljön och givetvis genom att höja lönen. De ökade kompetenskraven och den mer komplicerade tekniska utvecklingen gör att humankapitalet blir allt viktigare. Konsultföretagen är i detta sammanhang ett bra exempel på företag som till hundra procent är beroende av humankapitalet. Företagets hjärta utgörs av den kunskap som arbetstagarna besitter och därför strävar företagen efter en låg personalomsättning.

Vad styr arbetsgivarbytena

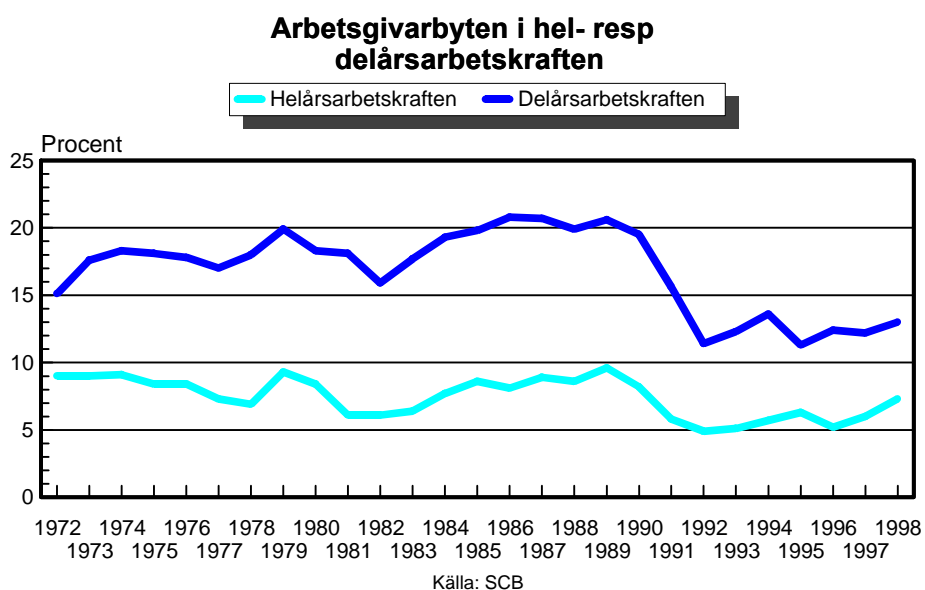
Under hela den studerade perioden, det vill säga 1970-2002, har ungdomar uppvisat en betydligt större benägenhet att byta arbetsgivare än äldre. Frekvensen arbetsgivarbyten avtar nämligen med stigande ålder. Det innebär att demografiska förändringar av arbetskraften påverkar volymen av arbetsgivarbyten. Studier har också visat att utbildningsbakgrunden påverkar volymen av arbetsgivarbyten. Det

är nämligen vanligare enligt äldre studier att byta arbetsgivare ju genuinare utbildningsbakgrund som man har. Detta förhållande syns inte lika tydligt RAMS-statistiken utan där har utbildningsbakgrunden en något mindre betydelse för frekvensen av arbetsgivarbyten. Dock har enbart förgymnasialt utbildade och gymnasialt utbildade högst 2 år lägst frekvens medan treårigt gymnasieutbildade och högst 2 år eftergymnasialt utbildade har högst frekvens av arbetsgivarbyten. En avgörande förklaring till detta är utbildningsgruppernas ålderssammansättning. Detta indikerar att det inte är utbildningsbakgrunden som i första hand påverkar frekvensen av arbetsgivarbyten utan efterfrågan på arbetskraft samt utbildningsgruppernas ålderssammansättning. Det har också varit vanligare att rekryteringsproblemen som funnits i högre grad berört yrken som kräver eftergymnasial utbildning än gymnasie- eller grundskoleutbildning.

Fram till och med slutet av 1990-talet var det nästan alltid vanligare för män att byta arbetsgivare än för kvinnor, enligt statistik från arbetskraftsundersökningen. Detta kan sammanhånga med att kvinnor i större omfattning arbetade hos stora arbetsgivare (kommunen). Men från och med slutet av 1990-talet har kvinnorna uppvisat en större frekvens av arbetsgivarbyten (arbetsgivarbyten relaterat till antalet sysselsatta) än män enligt denna statistik. Detta är dock inte förhållandet i RAMS-statistiken utan där har kvinnorna haft en lägre frekvens av arbetsgivarbyten under hela perioden, det vill säga 1987-2000. Detta kan sannolikt förklaras av att det är vanligare för kvinnor att vara på arbetsmarknaden under en del av ett år. Logiken bör emellertid tala för att kvinnorna fått en ökad benägenhet att byta arbetsgivare vilket är en följd av att bristen på arbetskraft stigit kraftigt i många kvinnodominerande yrken, framför allt inom den kommunala sektorn. Kvinnorna har också haft lägre arbetslöshet än män under det senaste decenniet.

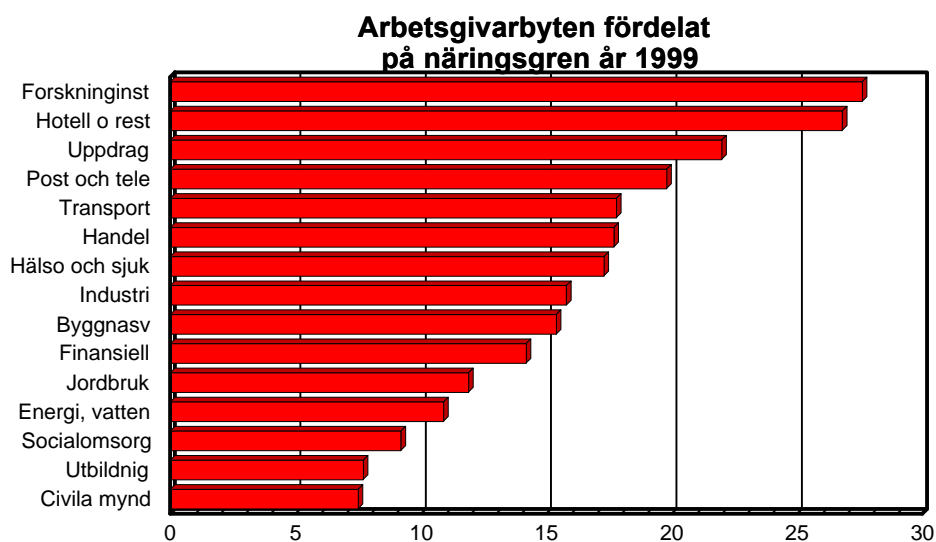
En annan faktor som påverkar arbetsgivarbytena är arbetskraftens förankring på arbetsmarknaden. Äldre undersökningar delade in arbetskraften i två grupper. Den ena var helårsarbetskraften, som definierades att man var i arbetskraften 50-52 veckor under ett år, och den andra var delårsarbetskraften, det vill säga att man var i arbetskraften 1-49 veckor under ett år. Av naturliga skäl dominerades delårsarbetskraften av ungdomar och kvinnor. Arbetsgivarbytesfrekvensen var också betydligt större i delårsarbetskraften än i helårsarbetskraften. Ser man till anställningsformer bör tillsvidareanställda dominera helårsarbetskraften medan korta jobb dominerar delårsarbetskraften. Det bör innebära att utvecklingen av tillfälliga anställningar också påverkar frekvensen av arbetsgivarbyten. Ett faktum är att tillfälliga anställningar tenderat att öka något – vilket främst kan kopplas till förändrade regler på arbetsmarknaden och en minskad arbetslöshet. Det innebär att man kan formulera utvecklingen sedan 1990-talet enligt följande. Nedgången av frekvensen arbetsgivarbyten blev mycket kraftigt bland fast anställda. Det skedde också en påtaglig minskning av arbetsgivarbytena bland tillfälligt anställda men där övergick många till arbetslöshet.

Det finns också stora skillnader avseende arbetsgivarbyten mellan näringsgrenarna², men utvecklingen har dock varit likartad, det vill säga en svagt minskad frekvens av arbetsgivarbyten över tiden (bortsett från de konjunkturella svängningarna). Givetvis ökade arbetsgivarbytena påtagligt i slutet av 1990-talet. Det finns några intressanta iakttagelser. Arbetsgivarbyten är vanligast inom näringsgrenar som

² Frekvensen av arbetsgivarbyten är överlag högre i RAMS än i AKU. Vi har genomgående byggt nivåskattningarna på AKU-statistik. Denna bild är dock hämtad från RAMS, varvid nivåerna skulle vara högre för varje näringsgren om AKU användes. Det finns också en risk att rörligheten inom utbildningarna är underskattad. Skillnaden mellan januari-AKU och RAMS uppgick 1998 till drygt 4 procentenheter.

brottas med stora rekryteringsproblem – vilket var fallet med uppdragsverksamheten vid slutet av 1990-talet och fortfarande gäller inom hälso- och sjukvården – och inom näringsgrenar där tillfälliga anställningar är vanliga. Exempel på det är hotell och restaurang och i viss mån handel.

Källa: SCB

Under 1999 var det också ganska vanligt inom vissa näringsgrenar att man bytte näringsgrensområde i samband med ett arbetsgivarbyte. Det mest stabila området var hälso- och sjukvården där det var ganska ovanligt att byta till ett annat näringsgrensområde. I viss mån gällde detta också verkstadsindustrin och byggnadsverksamheten. Det var vanligt att byta näringsgren om man bytte arbetsgivare inom området forskningsinstitutioner. Den absolut vanligaste bytet för dem var att påbörja ett arbete inom industrin. En del påbörjade ett arbete inom uppdragsverksamheten. Det var också många som lämnade området civila myndigheter i samband med ett arbetsgivarbyte. Många av dem påbörjade ett arbete inom uppdragsverksamheten. Det var också ganska vanligt att lämna ett arbete inom förskolan för arbete inom området utbildning.

De som lämnade processindustrin och verkstadsindustrin påbörjade främst ett arbete inom uppdragsverksamheten. Det var ganska ovanligt för dem att påbörja ett arbete inom byggnadsverksamheten vilket kan förefalla överraskande. Även de som lämnade byggnadsverksamheten påbörjade främst ett arbete inom uppdragsverksamheten. Detta indikerar att satsningen på kärnverksamheten inom industrin och i viss mån byggnadsverksamheten lett till en tydlig överföring av arbetskraft till uppdragsverksamheten.

Ett annat vanligt byte var att man lämnade hotell- och restaurangnäringen för att påbörja ett arbete inom handeln.

Tabell 1 Byte inom eller mellan näringsgren

Flertalet som byter arbetsgivare gör det inom samma näringsgren	Ungefär lika vanligt att stanna eller byta näringsgren	Vanligt med byte av näringsgren
Hälso- och sjukvård	Finansiell verksamhet	Jord och skogsbruk
Verkstadsindustri	Uppdragsverksamhet	Personliga privata tjänster
Byggnadsverksamhet	Processindustri mm	Forskningsinstitutioner
	Rening och avfallsverk.	Utbildning
	Handel	Förskolor
	Transport	Socialomsorg
	Post och tele	Civila myndigheter
		Hotell och restaurang

Under år 2000 var det en stor skillnad mellan näringsgrenar avseende hur många som tillkom respektive lämnade området genom arbetsgivarbyten. Områden där det var betydligt fler som lämnade var forskningsinstitutioner, el/gas, hotell och restaurang, förskolor m.m. Områden som hade ett större tillströmning av arbetsgivarbytare var bl.a. finansiell verksamhet, byggnadsverksamhet, avfallshantering (miljösektorn), uppdragsverksamhet (företagstjänster). Det som kännetecknar områden där fler lämnade var att antingen sektorn var tillbakagående, hade ett naturligt inslag av att bytet innebar ett steg i tjänsteutvecklingen eller hade ett stort inslag av tillfälliga anställningar. Näringsgrenar som var nettomottagare var främst expanderande sektorer på svensk arbetsmarknad.

Tabell 2 Områden som uppvisar nettotillskott (byte av arbetsgivare till området – byte av arbetsgivare från området) respektive nettoförlust.

Nettotillskott	Nettoförlust
Finansiellverksamhet	Hälso- och sjukvården
Byggnadsverksamhet	Civila myndigheter
Rening, avfallshantering	Jord och skogsbruk
Uppdragsverksamhet	Handel
Utbildning	Äldreomsorg mm
Transport	Förskolor
Verkstadsindustri	Hotell och restaurang
Övrig industri	El och gas mm
	Forskningsinstitutioner

Sammanfattningsvis har följande faktorer en tydlig påverkan på arbetsgivarbytena.

1. Efterfrågan på arbetskraft (den viktigaste faktorn)
2. Åldern
3. Utbildningsbakgrunden
4. Anställningsformen

Framtiden

Den demografiska utvecklingen, det vill säga en åldrande arbetskraft, innebär i sig att arbetsgivarbytena tenderar att minska framöver. Den förväntade ökningen av rekryteringsproblemen under de kommande tio till femton åren motverkar emellertid den demografiska effekten och till detta kommer att inslaget av eftergymnasialt utbildade i arbetskraften ökar och att gruppen som har kortare utbildning än treårig gymnasialutbildning minskar. De växande rekryteringsproblemen bör dock leda till att inslaget av tillfälliga anställningar dämpas. Sammantaget innebär detta att förutsättningarna att bibehålla dagens nivå på frekvensen av arbetsgivarbyten ändå får betraktas som goda. En känslighetsanalys leder till följande slutsats. De faktorer som talar för en ökad frekvens av arbetsgivarbyten förefaller vara starkare än de faktorer som talar för en minskad och därför får slutsatsen att nuvarande nivå bibehålls betraktas som en försiktig bedömning.

Under perioden 1970-1998 var antalet ombytessökande betydligt fler än antalet personer som bytte arbetsgivare någon gång under ett år. En del av arbetsgivarbytena skedde dessutom utan att individen betraktade sig som ombytessökande. Detta omfattar individer som av en eller annan anledning förlorade sitt arbete och därför inte betraktat sig som ombytessökande. Omkring var fjärde ombytessökande bytte arbete 1998 och endast lite över 40 procent av arbetsgivarbytena utgjordes av ombytessökande. Det innebar att många ombytessökande inte lyckades byta arbetsgivare under 1998 eller ca 465 000 personer. Detta visar också på att det finns en god potential för att öka arbetsgivarbytena.

Arbetsmarknadsstyrelsen har genomfört många studier av arbetsgivarbyten, dock är flertalet minst tio år gamla. En viktig kunskap som klargjordes var att det fanns en klar skillnad i ålderns påverkan på arbetsgivarbyten mellan arbetsgivarbyten som också innebar byte av yrke och arbetsgivarbyten där yrket var det samma. Studierna visade nämligen att arbetsgivarbyten med samma yrke hade en betydligt svagare koppling till ålder än byten som inkluderade byte av yrke. I båda fallen var givetvis de äldre trognare sin arbetsgivare och den skillnaden kan bl.a. förklaras med att äldre har säkrare anställningar än yngre vilket innebär att fler yngre än äldre tvingas byta arbetsgivare.

Kunskapen om yrkesbyten är bristfällig

Yrkesbyten är ett område där kunskapen är bristfällig, vilket sammanhänger med att det saknas statistikunderlag. De undersökningar som gjorts visar att ungefär 40 procent av arbetsgivarbytena också inneburit byte av yrke. Detta fångar emellertid inte alla yrkesbyten eftersom det förekommer yrkesbyten hos samma arbetsgivare. En annan faktor är arbetskraft som lämnar arbetsmarknaden för utbildning och som återkommer till ett nytt yrke. Det finns äldre studier gjorda av SCB som byggde på statistik hämtade från Folk- och Bostadsräkningen. Dessa studier visade att yrkesbyten ofta sker inom samma yrkesfamilj. Arbetade man till exempel inom hälso- och sjukvården bytte man yrke inom det området och detsamma gällde för andra yrkesfamiljer. Man kanske går från vårdbiträde till undersköterska. Det var ganska ovanligt att byta yrkesfamilj. Med andra ord visade studierna att arbetskraften är troget sitt huvudområde men byter arbetsuppgifter inom området. Ett problem med att mäta yrkesbyten är att många byten av arbete kan innebära byte av arbetsuppgifter men inte byte av yrkesklassificering. Det vore därför bättre att mäta byte av arbetsuppgifter än byte av yrke. Detta är dock ett orört område som borde locka forskare och utredare framöver.

De få undersökningar som gjorts visar att frekvensen yrkesbyten avtar snabbt med stigande ålder och att de avtar med ökande längd på utbildningen. Det innebär att yrkesbyten är vanligare inom yrkesfamiljer där utbildningskraven är lägre. Till exempel är det vanligare med yrkesbyten inom hotell- och restaurangnäringen än inom andra näringar. Eftersom arbetskraften blir äldre och utbildningsnivån stiger kommer yrkesbytena med största sannolikhet att minska framöver. Behovet av yrkesbyten finns alltid. Det mest centrala är att överföra arbetskraft från tillbakagående områden till expansiva områden. Detta är inte något nytt utan det har alltid varit grundbulten i traditionell arbetsmarknadspolitik. Utvecklingen har dock gått mot att strukturuomvandlingar är svårare och mer kostsamma att hantera. Detta sammanhänger med ökade kompetenskrav. När jordbrukssektorn gick tillbaka och industrin växte var det ganska enkelt att slussa arbetskraft från jordbruket till industrin. Detsamma gällde från varvsindustrin och TEKO-industrin till bland annat transportmedelsindustrin. Utbildningsinsatserna var tidsmässigt ganska korta. Idag krävs relativt långa utbildningar. Man går inte över från en sektor till en annan sektor utan en längre utbildningsinsats. Man ska givetvis inte överdriva detta eftersom rekryteringskraven alltid minskar när ett område får stora rekryteringsproblem. Detta innebär trots allt att det är nödvändigt att stimulera yrkesmässig rörlighet genom att utveckla en vuxenutbildning och yrkesinriktad arbetsmarknadsutbildning som tidsmässigt är ganska lång.

Geografisk rörlighet

Den geografiska rörlighetens struktur

Ett betydande antal människor flyttar varje år inom landets gränser. Anledningarna kan vara av olika slag: nytt arbete, studier, familjebildning eller andra sociala skäl, nyfikenhet på nya miljöer osv. I många fall är flyttningen betingad av en önskan att byta bostad eller boendemiljö i övrigt, och det är då i allmänhet fråga om korta flyttningar inom en och samma kommun. I denna studie kommer endast flyttningar mellan olika län och mellan olika kommuner att belysas närmare, eftersom det är dessa mer långväga flyttningar som är de mest intressanta utifrån ett arbetsmarknadsperspektiv.

Den geografiska rörligheten är mer konjunkturneutral än arbetsgivar- och yrkesbytena, eftersom den inkluderar även andra flyttningsorsaker än de arbetsmarknadsmässiga, och de orsakerna tenderar dessutom att öka allt mer i omfattning. Enligt en tidigare rapport från AMS om den geografiska rörligheten (Ura 1999:9) kan flyttningarna grovt sett indelas i arbetsmarknads-, studie- och familjerelaterade flyttningar, och de svarar för vardera ungefär en tredjedel av flyttningarna. När det gäller flyttningar av arbetsmarknadsskäl hade var tredje redan ett arbete, medan en av sex var arbetslös eller deltog i något arbetsmarknadspolitiskt program. En stor del av de övriga befann sig i studier. Allmänt kan sägas om rapportens slutsatser, att de som flyttade för att komma in eller stanna kvar på arbetsmarknaden var färre än de som flyttade för att ytterligare förstärka sin arbetsmarknadssituation och även mindre nöjda med utfallet av förändringen. Med tanke på högskolornas snabba expansion på senare år är det befogat att anta att andelen flyttningar på grund av studier ökat ytterligare sedan rapporten gavs ut.

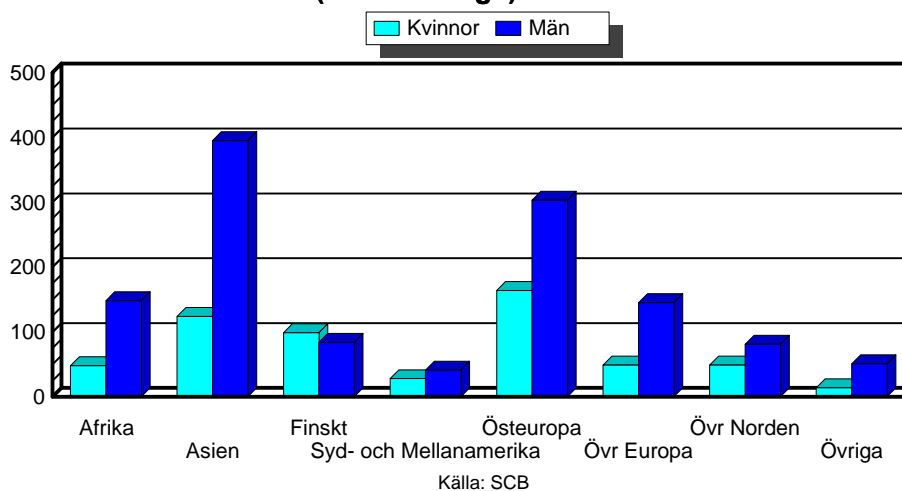
Flyttströmmarna går, uttryckt i bruttotermer, till övervägande delen från glesbygd till storstads- och högskoleregioner, och inte minst de arbetsmarknadsbetingade flyttningarna har ofta Stockholm som destination. Bakom detta statistiska faktum döljer sig emellertid många mindre långväga flyttningar, t.ex. från Norrlands inland till kuststäderna och från dessa till städer längre söderut. Några av de norrländska kuststäderna har därvid blivit framgångsrika tillväxtcentra, i synnerhet Umeå. Det finns dessutom en inte oväsentlig underström av flyttningar i den motsatta riktningen, särskilt när det gäller personer som vill återvända till hembygden på äldre dagar. Det är annars främst yngre och högtbildade människor som flyttar, och de senaste åren har uppvisat en tendens till något högre flyttningsbenägenhet bland kvinnor än bland män. I det följande avser flyttningsstatistiken den yrkesaktiva åldersgruppen 16-64 år, om inget annat anges. Det är denna åldersgrupp som ligger bakom de senaste ca 20 årens uppgång av den geografiska rörligheten.

En jämförelse mellan den flyttvåg under 1960-talets ”rekordår” som kulminerade under 1969/1970 och den som inleddes efter det tidiga 1990-talets arbetsmark-

nadskris visar på både likheter och skillnader. I båda fallen växte behovet av arbetskraft snabbt – under 1960-talet inom industrin och under 1990-talet inom den privata tjänstesektorn, och de nya jobben uppstod till stor del i storstadsregionerna. En skillnad är emellertid att flyttningar på grund av studier är vanligare numera, och att universitets- och högskoleorter vuxit kraftigt även på grund av god tillgång på kvalificerad arbetskraft, vilket i sin tur skapar spin-off-effekter mot andra verksamheter. De arbetsmarknadsrelaterade flyttningarnas minskade andel av den geografiska rörligheten medför också, att denna numera är mindre konjunkturkänslig än tidigare. En annan olikhet är att många mindre industriorter, som blomstrade under 1960-talet, nu i många fall drabbas av svåra strukturkriser. I detta sammanhang kan också noteras att en stor sysselsättningsuppgång också skedde under delar av 1970- och 1980-talen, men att denna främst stod i samband med den offentliga sektorns expansion, något som innebar en relativt jämn fördelning av arbetstillfällen över hela landet.

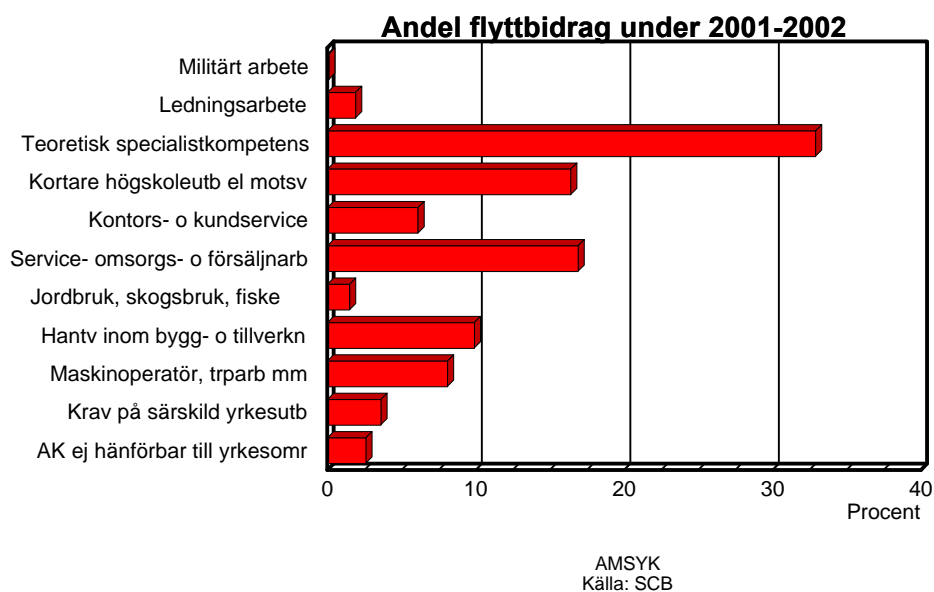
En viss indikation på omfattningen av de arbetsmarknadsrelaterade flyttningarna är antalet utbetalade starthjälsbidrag. Dessa kan emellertid endast utgå till arbetslösa sökande vid arbetsförmedlingarna. Starthjälsvolymen nådde sin högsta nivå under högkonjunkturen i mitten av 1980-talet, med ca 100 000 beviljade bidrag under treårsperioden 1984-1986. Numera är nivån betydligt lägre, ca 10 000 om året, vilken kan tyda på att en stor del av flyttningarna på senare år haft andra skäl än arbete. Så kan t.ex. ofta dagens arbetslösa behöva förstärka sin utbildningskompetens, och redan detta kan kräva en flyttning. Statistiken över starthjälsflyttningar antyder också att de arbetsrelaterade flyttningarna är särskilt frekventa i början av en högkonjunktur, när storstädernas tillväxt – men inte glesbygdernas – börjat ta fart.

Antal sökande som erhållit flyttbidrag under perioden 2001-2002 fördelat på medborgarskap (utom Sverige) och kön

Starthjälsstatistiken ger också en tydlig fingervisning om vilka grupper på arbetsmarknaden som är mest flyttningsbenägna. Av de ca 22 000 flyttbidrag som

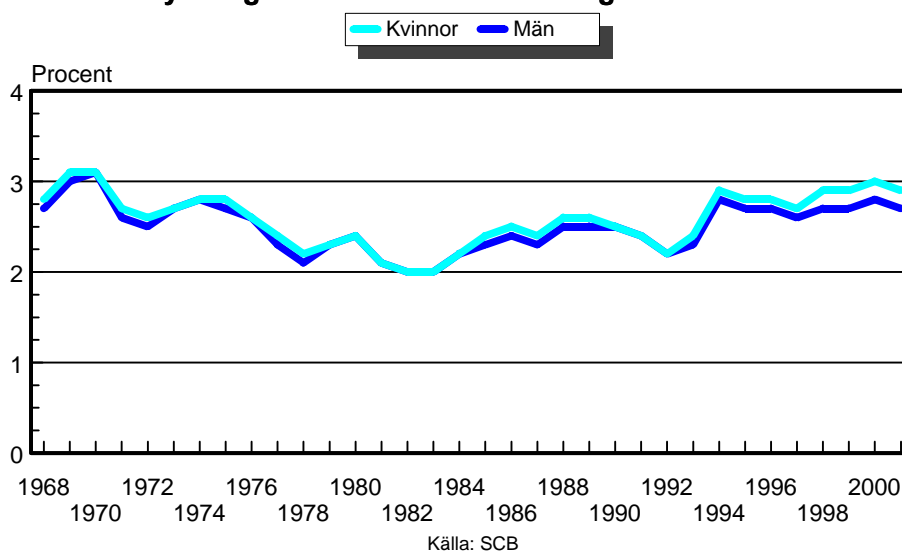
sammanlagt utbetalats under 2001 och 2002 tillföll 15 000 personer yngre än 35 år, varav hela 9 000 mellan 25 och 30 år. I den sistnämnda gruppen är könsfördelningen i stort sett jämn, i övrigt är männen i klar majoritet bland bidragsmottagarna. Av de 1 800 bidrag som gick till utländska medborgare svarade asiater och östeuropeer för mer än hälften. När det gäller yrkesgrupper, slutligen, är akademikerna klart överrepresenterade. Hälften av starthjälpflyttningarna under 2001 och 2002 avsåg sålunda arbetskraft med högskolekompetens.

Flyttningar över länsgränserna

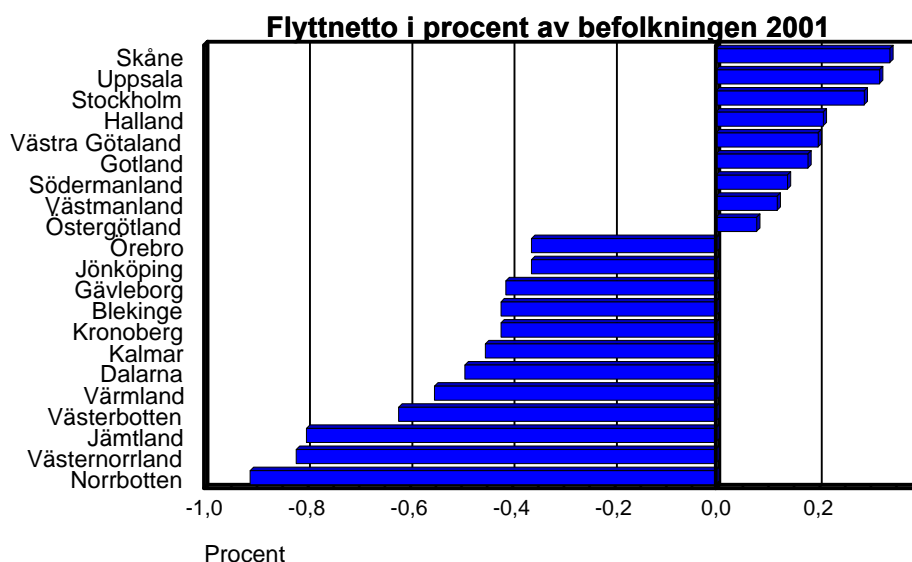
Ungefär två procent av den totala befolkningen flyttar varje år över gränserna mellan olika län i Sverige. Flyttningarna har trendmässigt i stort sett ökat i volym de senaste 20 åren, från 1,7 procent till 2,1 procent, men har ännu inte kommit upp till rekordnivån från 1970 (2,7 procent). Då är emellertid att märka att länen blivit något färre de senaste åren, och att flyttningar inom de nuvarande storlänerna Västra Götaland och Skåne givetvis inte medräknas i denna statistik.

Flyttningar i relation till befolkningen 16-64 år

I absoluta tal är, av naturliga skäl, både inflyttningen och utflyttningen störst i storlänerna. Av de ca 160 000 flyttningar över länsgränser som företogs under år 2001 av personer i arbetsför ålder (16-64 år) innebar sålunda 67 000 inflyttningar i något av storlänerna, medan 59 000 var utflyttningar från dessa län. På motsvarande sätt är flyttströmmarna svagast till och från de små länen, där exempelvis på Gotland både in- och utflyttningen låg på ca 1 500 personer. Även i vissa andra sammanhang kan in- och utflyttning samvariera, t.ex. i universitetslän där en hög inflyttning av ungdomar till högre studier motsvaras av en betydande avtappning av potentiell arbetskraft efter studietidens slut.

Intressantare än in- och utflödena var för sig är emellertid det totala nettoflödet av personer mellan de olika länen, vilket kan anses vara ett mått på länens attraktionskraft ur bl.a. arbetsmarknadssynpunkt. Flyttnettot var under 2001 fortfarande högst i Stockholms län, där inflyttningen översteg utflyttningen med ca 3 500 personer. Även Skåne och Västra Götaland (i den ordningen) uppvisade betydande flyttningsoverskott. Därefter följde några län – bl.a. Uppsala och Halland – som av olika orsaker (tillgång på kvalificerad arbetskraft, arbetspendling till storstäder) expanderat kraftigt på senare år. Däremot har utvecklingen varit negativ i glesbygdsläna i Norrland och västra Svealand – också i Västerbottens län, trots Umeå universitet. Likaså har utgående nettoflöden noterats i flera län i sydöstra Götaland, bl.a. Jönköping och Kronoberg, fastän dessa har låg arbetslöshet. I relation till folkmängden är flyttnettot mest positivt i Skåne, följt av Uppsala, Stockholm, Halland och Västra Götaland, medan det är mest negativt i Norrbotten, Västernorrland och Jämtland.

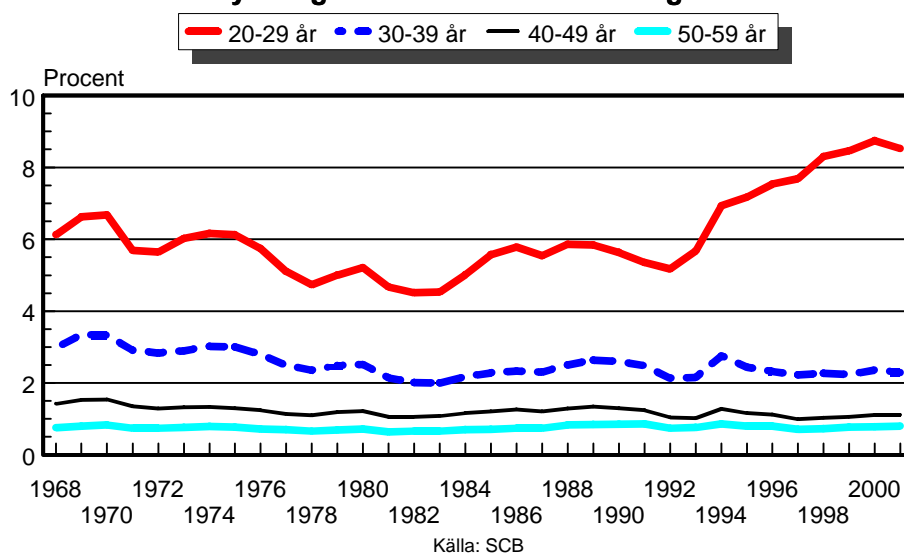
Även i ett längre perspektiv har nettoinflyttningen till Stockholms län varit stark. Den har dock kännetecknats av stora svängningar, som framför allt har styrts av konjunkturutvecklingen. I allmänhet har ekonomisk högkonjunktur inneburit strida flyttströmmar till Stockholmsregionen, ibland upp emot 10 000 per år (räknat i netttotal). Detta inträffade bl.a. under 1960-talet, under några år på 1980-talet samt under 1990-talets senare del. Däremot har Stockholms läns flyttnetto varit nära noll eller t.o.m. svagt negativt under ekonomiskt sämre tider, såsom under 1970-talet och under det tidiga 1990-talets krisår. En liknande utveckling förefaller nu att åter stå för dörren i och med krisen inom stora tillväxtbranscher som IT, elektronikindustrin och media.

Också de andra storstadslänen har mestadels haft ett positivt inflyttningsnetto, men konjunkturvariationerna är här långt svagare. Likaledes har de typiska pendlingslänen Uppsala och Halland haft en nästan oavbruten positiv befolkningsutveckling vad gäller flyttströmmar över länen. För Uppsala läns del inverkar här också de positiva influenser för arbetsmarknaden som universitetet genererar. Även de andra universitetslänen (Östergötland och Västerbotten) har tidvis haft en rätt gynnsam utveckling, medan resten av länen i allmänhet dragits med betydande utflyttningsöverskott, fränsett en för vissa skogslän ganska positiv period under 1970-talet.

Flyttningarna över länsgränserna är starkt åldersrelaterade. Mest flyttar ungdomar mellan 20 och 24 år, av vilka 31 000 kvinnor och 23 000 män bytte länsbostad år 2001. Övervikten här av kvinnliga flyttare förklaras främst med högre deltagande i olika utbildningar. I övriga yrkesverksamma åldersgrupper är det i regel något vanligare att män flyttar (ofta av arbetsmarknadsskäl), men flyttningsbenägenheten avtar snabbt med stigande ålder. I gruppen 40-44 år flyttade 2001 bara 3 000 kvinnor och 4 000 män till annat län, och i gruppen 60-64 år bara 1 700 av

vartdera könet. Allt eftersom de studierelaterade flyttningarna ökar i takt med utbildningsstatsningarna – bara mellan 1994 och 2000 fördubblades dessa flyttningar – stiger också antalet yngre flyttare. Under de senaste 20 åren har sålunda det totala antalet flyttare mellan 20 och 24 år mer än fördubblats, och en nästan lika stark ökning faller på åldersgruppen 25-29 år. I de flesta andra åldersgrupperna är förändringarna över tiden relativt små. Den demografiska utvecklingen i landet pekar mot en kraftig ökning av antalet ungdomar under den senare delen av innevarande decennium, vilket talar för en starkt ökad geografisk rörlighet, men också i riktning mot en motsatt utveckling under större delen av 2010-talet.

Flyttningar i relation till befolkningen

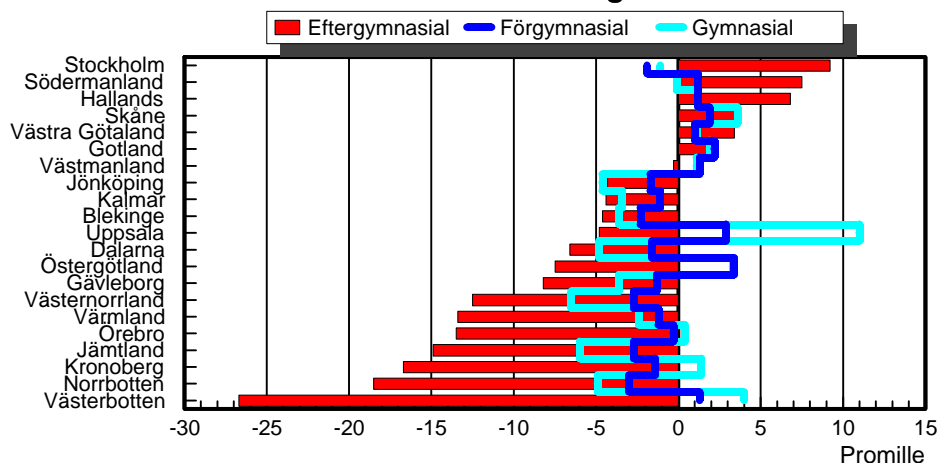

Stockholms län redovisar ett stort inflyttningsöverskott för personer mellan 20 och 30 år, men ett svagt utflyttningsöverskott i övriga åldrar (inkl. icke yrkesverksamma åldrar). De två andra storlänerna har en jämnare åldersprofil, där framför allt Skåne uppvisar positivt flyttnetto även för andra än ungdomar. Universitetslänerna karakteriseras av en kraftig inflyttning i åldern 20-24 år, men en – särskilt i Västerbotten – betydande återutflyttning i åldersklasserna närmast därovanför. Den stora utflyttningen i skogsläna och andra avfolkningslän kan också i huvudsak härledas till åldrarna mellan 20 och 30 år. Även ett tillväxtlän som Halland visar negativt flyttnetto för ungdomar.

Även utbildningsnivån är av stor betydelse för flyttbenägenheten. Generellt sett ökar andelen flyttningar över länsgränserna med stigande utbildningsnivå, eftersom många yrken med höga kompetenskrav framför allt är företrädda i landets tillväxtregioner. En betydande flyttning äger också rum till och från universitets- och högskoleregioner. Under 2001 flyttade 1,5 procent av de förgymnasialt utbildade över någon länsgräns, jämfört med 2,5 procent av de gymnasieutbildade och 3,6 procent av de eftergymnasialt utbildade. Särskilt mycket ökar människors

flyttningsbenägenhet med utbildningsnivån, och bland akademikerna flyttar männen i något större utsträckning än kvinnorna.

Flyttnetto i procent av befolkningen efter utbildning 2001

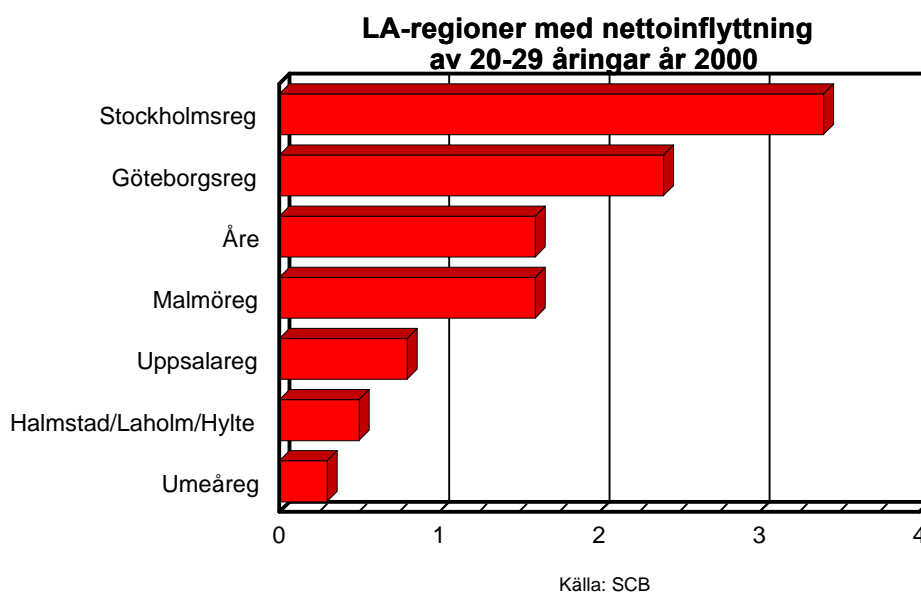
Källa: SCB

Det finns tydliga skillnader mellan länen beträffande utbildningsnivåns inverkan på in- och utflyttning. Så t.ex. är, av naturliga skäl, universitetslänen (Uppsala, Västerbottens och Östergötlands län) flyttnetto negativt för de redan högskoleutbildade, men positivt för övriga grupper. Befolkningsutvecklingen i skogslänen kännetecknas av utflyttning på alla utbildningsnivåer, men särskilt negativ är utvecklingen för akademikerna. En slående skillnad finns mellan de olika utbildningsnivåerna när det gäller flyttningarna till och från Stockholms län. För de akademiskt utbildade är detta läns flyttnetto starkt positivt, för övriga grupper negativt. Detta belyser påtagligt Stockholmsområdets allt tydligare prägel av tjänstesamhälle, men hör också samman men de högre levnadskostnader som boendet i huvudstadsregionen för med sig.

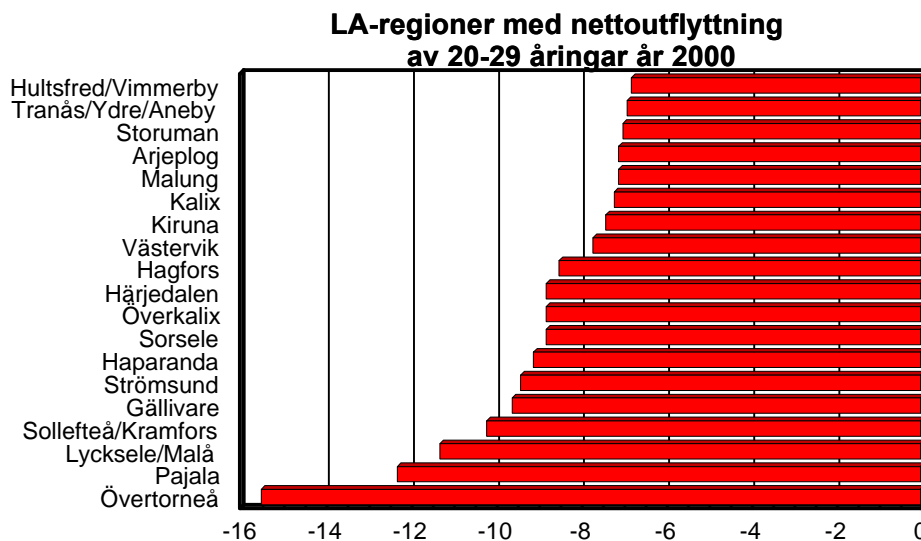
Flyttningar mellan kommuner eller arbetsmarknadsområden

Ungefär 4 procent av totalbefolkningen flyttar varje år mellan olika kommuner (4,4 procent år 2001). När det gäller personer mellan 16 och 64 år uppvisar Göteborg det högsta inflyttningsnettot 2001, nära 3 000 personer. Även Stockholm och Malmö redovisar höga positiva tal. Det bör dock påpekas att dessa städer, och även flera andra större städer, redovisar negativt flyttnetto för personer i icke arbetsföra åldrar. Det är här således fråga om barnfamiljer som ofta väljer att bosätta sig i storstädernas kranskommuner, och pensionärer som föredrar att återvända till hembygden. För Stockholms del är denna utveckling så uttalad att den medförde ett negativt flyttnetto 2001 för stadens befolkning som helhet.

Barnfamiljernas utflyttning från storstäderna innebär emellertid också en betydande nettoinvandring av arbetskraft till ett flertal kommuner i de tre storlänerna, och det är i dessa kommuner som inflyttningsöverskottet relativt befolkningen är störst. Särskilt stor är inflyttningen i Värmdö och Stenungsund, där flyttnettot motsvarar närmare 2 procent av befolkningen. Den motsatta utvecklingen står att finna i många glesbygdkommuner, inte bara i Norrland. Särskilt negativ är utvecklingen, i relativa tal, i Laxå, Dorotea, Gullspång och Ragunda, där nettoutflyttningen motsvarar 3-4 procent av befolkningsunderlaget.

Enligt den senaste tillgängliga statistiken över flyttningar mellan landets 81 lokala arbetsmarknadsregioner (LA-regioner) uppvisade bara 11 av dessa ett positivt flyttnetto under 2000, de flesta av dem innehållande någon större stad som centralort. Det starkaste inflyttningsnettot noterades i de tre storstadsregionerna, där inflyttningsöverskottet motsvarade drygt en halv procent av regionernas totala befolkning. Särskilt påtaglig är Stockholmsregionens stora inflyttning av personer med lång högskoleutbildning (över 2 procent). Den mest negativa utvecklingen sker i det inre av norra Norrland, där flera LA-regioner på ett år förlorat mellan 2 och 3 procent av sin befolkning (bland kvinnorna mellan 3 och 4 procent). Polariseringen mellan storstad och glesbygd blir ännu tydligare om man betraktar enbart ungdomar. I åldersgruppen 20-29 år uppgår storstadsregionernas inflyttningsnetto sålunda till 2 à 3 procent av motsvarande befolkningsunderlag, medan flera glesbygdsregioner förlorat 10-15 procent av sina ungdomar.

Källa: SCB

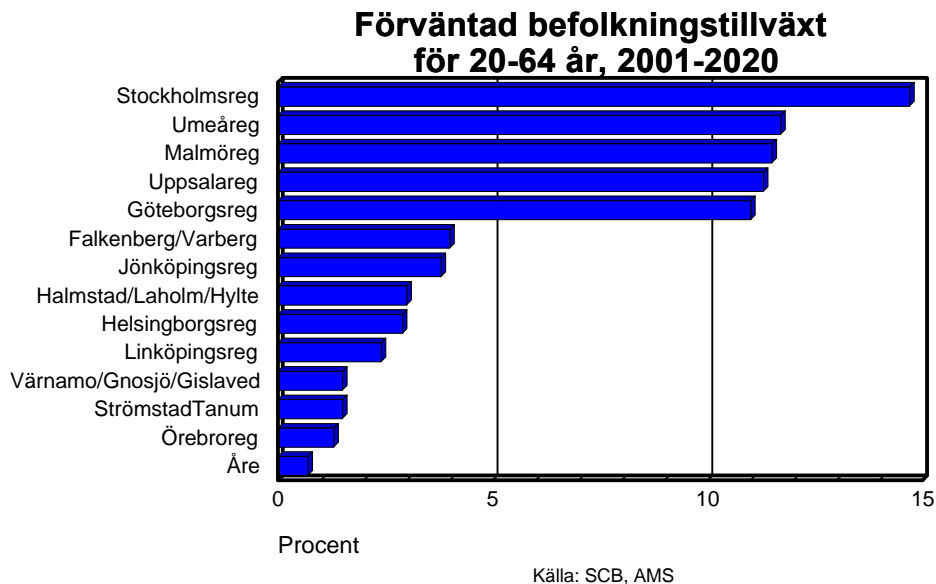
Flyttningarnas konsekvenser för befolkningsutvecklingen

Den geografiska rörligheten får på lite sikt stora konsekvenser för befolkningsstrukturen i landet. Folkmängden i storstads länen och några angränsande län ökar snabbt, samtidigt som de flesta andra län minskar sin befolkning. När det gäller landets (just nu) 290 kommuner är det grovt räknat bara ett hundratal som ökar år från år, medan de övriga förlorar invånare. Till de senare hör nästan alla glesbygdskommuner i Norrland och västra Svealand, liksom flertalet mindre kommuner i de sydligare delarna av landet. Även många kommuner i starka arbetsmarknadsregioner, såsom Jönköpings och Kronobergs län, minskar i folkmängd, bl.a. på grund av flyttningar till studieorter, storstäder med mångskiftande arbetsmarknad och kulturutbud etc. Motsvarande gäller för flera studieorter, varifrån ungdomar flyttar vidare efter studiernas slut om inte lämpligt arbete kan erbjudas inom regionen. De stora studieorterna, t.ex. Uppsala, klarar sig dock bättre, eftersom det här råder bättre balans mellan utbildningarna och det lokala näringslivet.

Eftersom det är framför allt yngre människor som lämnar landets avfolkningsbygder, blir dessutom åldersstrukturen i dessa förskjuten mot högre åldrar, med lägre andel yrkesaktiva än i landet som helhet och förhållandevis många pensionärer (av vilka en del återvänt till sin hembygd på äldre dagar). Detta ökar försörjningsbördan för de kvarvarande yrkesaktiva och skapar betydande kommunalekonomiska problem, särskilt som det ofta är välutbildade och högavlönade personer som flyttar. I glesbygderna blir det därvid ofta svårartad brist på kvalificerad arbetskraft (läkare, civilingenjörer m.fl.). Allt detta, i förening med försämringen av infrastruktur och service i glesbygderna, förstärker ytterligare ambitionerna hos både näringsliv och fysiska personer – särskilt ungdomar – att lämna dessa regioner, som därvid lätt hamnar i en ond cirkel. De regionala obalanserna har under flera

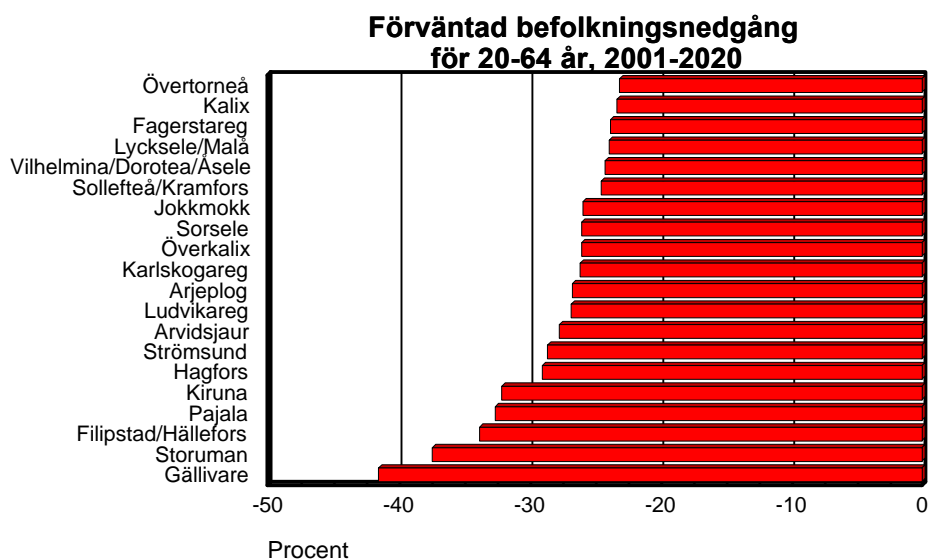
decennier varit föremål för politiska överväganden, men någon tillfredsställande lösning på problemen är fortfarande inte i sikte.

Problematiken kring den geografiska rörligheten är över huvud taget mångfacetterad. En viktig aspekt är att det ur både social och samhällsekonomisk synpunkt är bättre att personer med arbetsmarknadsproblem flyttar till arbete än att de går arbetslösa i sin hembygd. En annan tungt vägande faktor är att en ekonomisk tillväxt i Stockholm och andra större städer alstrar spridningseffekter över stora delar av Sverige, med ökande välfärd och sysselsättning även i mer perifera delar av landet. Dessutom kan ofta brist- och överskottsyrken gå hand i hand i olika regioner, så att det t.ex. i många glesbygder råder överskott på byggnads- och skogsarbetare men brist på vård- och omsorgspersonal. Dessa obalanser kan knappast korrigeras nämnvärt genom yrkesbyten, utan här är geografisk rörlighet i olika riktningar påkallad. Eftersom männen är i stor majoritet bland de arbetslösa i glesbygden – och i flertalet fall har dessa högst tvåårig gymnasieutbildning, ofta med inaktuellt innehåll – är det framför allt dessa som skulle gynnas av flyttning till exempelvis något regionalt tillväxtcentrum, där lämplig vidareutbildning och sysselsättning kan erbjudas. När det gäller mer högutbildad arbetskraft kan ibland också andra alternativ än flyttning komma i fråga för de arbetslösa, t.ex. dags- eller veckopendling, distansarbete eller distansstudier.

Enligt SCB:s senaste befolkningsprognos över LA-regioner (baserad på de senaste 15 årens flyttmönster) kommer under 2000-talets första årtionde de största befolkningsökningarna, relativt sett, att tillfalla Uppsala- och Umeåregionerna samt de tre storstadsområdena. Dessa, liksom några regioner på Västkusten och i Småland, beräknas år 2010 ha 4-8 procent högre befolkning i åldern 20-64 år än år 2000. Den svagaste utvecklingen förutses i skogslänens glesbygder, där t.ex. Gällivare och Storuman väntas minska med ca 18 procent. Utsikterna för perioden 2010-

2020 är relativt likartade, fränsett att utvecklingen då överlag väntas bli svagare. Bara storstadsområdena samt Umeå- och Uppsala-regionerna väntas då kunna redovisa någon nämnvärd uppgång, och flera glesbygdskommuner väntas förlora 20 à 30 procent av sin arbetsföra befolkning.

När det gäller undergruppen ungdomar i åldern 20-29 år är bilden mer splittrad. Under perioden 2010-2020 väntas visserligen i princip samma utveckling som ovan skisserats för den större gruppen 20-64 år, men dessförinnan förutses den snabbaste befolkningstillväxten i en rad mindre LA-regioner. I första hand gäller det Falkenberg/Varberg, Strömstad/Tanum, Sunne/Torsby, Åre och Värnamo/Gnosjö/Gislaved, alla med en förväntad tillväxt mellan 9 och 12 procent. Samtidigt väntas befolkningsminskning för ungdomarna i bl.a. några av de mindre högskoleregionerna.

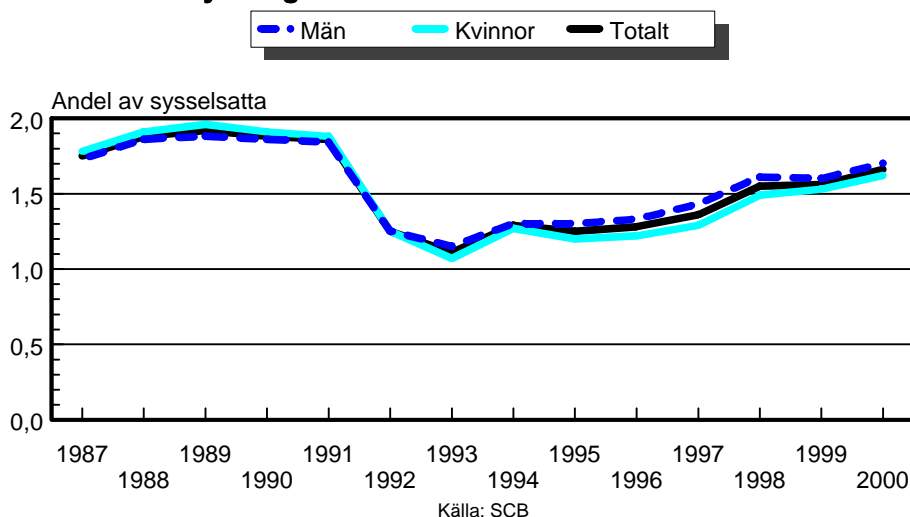
Arbetsmarknadsrelaterade flyttningar

Sysselsatta som flyttar till annan region

I följande avsnitt presenteras uppgifter om flyttningar mellan arbetsmarknadsregioner bland sysselsatta och arbetslösa, dvs. personer som tillhör arbetskraften. Det är en geografisk definition som valts för att visa på volymen av flyttningar som innebär att de berörda personerna flyttar till en ny (lokal) arbetsmarknad. De uppgifter och resultat som presenteras i följande avsnitt ger en indikation på volymen av arbetsmarknadsrelaterade flyttningar även om inte alla dessa flyttningar har arbetsmarknadsläget som huvudsaklig bakgrundsorsak.

Under loppet av ett år flyttar normalt mellan 1 och 2 procent av de sysselsatta 16-64 år till en ny arbetsmarknadsregion (även benämnt arbetsmarknadsområde)³. Förändringen av nivån av andelen flyttare mellan olika år samvarierar i betydande grad med konjunkturutvecklingen, dvs. ökar under högkonjunktur och minskar under lågkonjunktur. Andelen flyttare sjönk följaktligen kraftigt vid början av 1990-talet under den djupa lågkonjunkturen, varvid det skedde nästan en halvering. Efter 1993 har de arbetsmarknadsrelaterade flyttningarna ökat och framför allt efter år 1997. Nivån för år 2000 är dock inte lika hög som den som noterades vid slutet av 1980-talet.

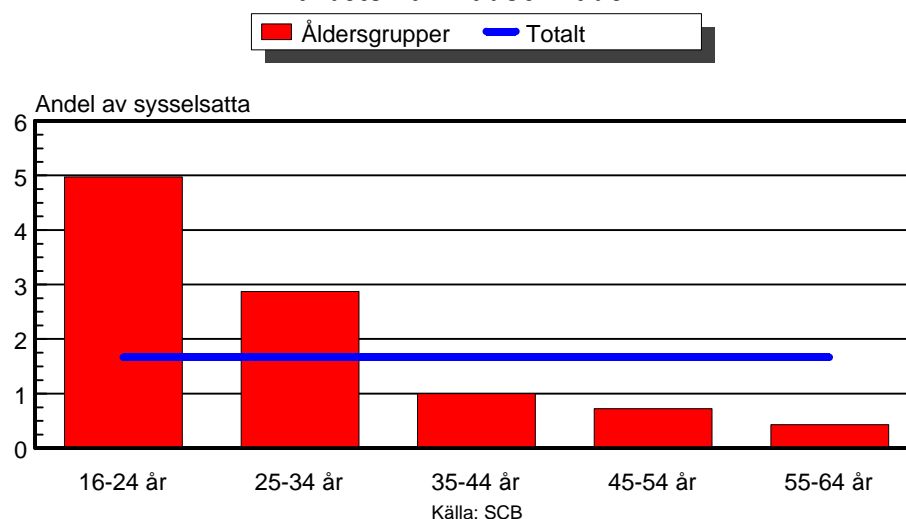
Geografisk rörlighet bland sysselsatta flyttning mellan arbetsmarknadsområden

³ Enligt Regional arbetsmarknadsstatistik RAMS, Statistiska Centralbyrån, med indelning i arbetsmarknadsregioner LA-regioner.

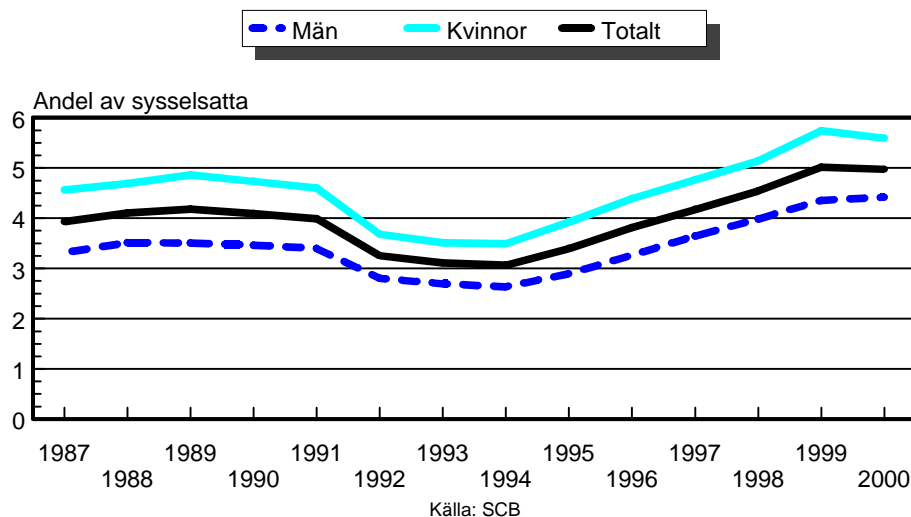
Det råder små skillnader i flyttningsbenägenheten mellan män och kvinnor. Utvecklingen av andelen flyttare fördelat på kön har även varit likartad under hela den undersökta perioden. Andelen som flyttar samvarierar i hög grad med åldersförändringarna. Andelen är betydligt högre bland ungdomar än bland personer i övriga åldrar. Andelen flyttare i ungdomsgruppen ligger ungefär tre gånger så hög som för övriga åldrar. Bland ungdomar flyttade ca 5 procent av de sysselsatta i motsvarande åldrar till en ny arbetsmarknadsregion under år 2000. I åldrarna 25-34 flyttade ca 3 procent och andelen sjunker därefter kraftigt med stigande ålder och uppgick i åldrarna 55-64 år till endast 0,4 procent av de sysselsatta.

Geografisk rörlighet, sysselsatta mellan arbetsmarknadsområden

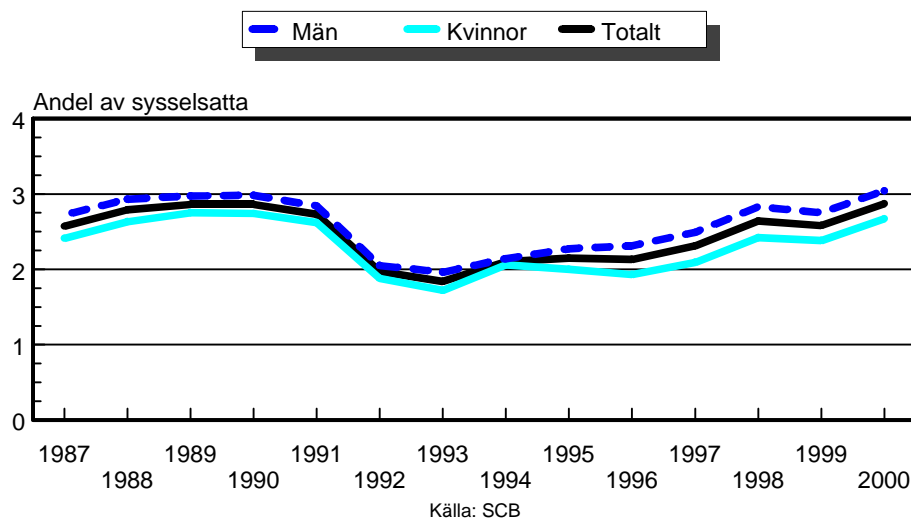
Utvecklingen av andelen flyttare bland de sysselsatta ungdomarna skiljer sig jämfört med den utveckling som skett för sysselsatta i samtliga åldrar 16-64 år. Bland ungdomar har det nämligen skett en trendmässig ökning av antalet flyttare sedan slutet av 1980-talet. Denna uppgång har skett bland både unga män och unga kvinnor. Mönstret bland ungdomar skiljer sig även från hela åldersspannet 16-64 år på det sättet att andelen flyttare är högre bland unga kvinnor än bland unga män. En förklaring är säkerligen att utbildningsnivån bland ungdomar höjts under denna tid och det gäller i synnerhet bland kvinnorna. Dessutom har det som tidigare beskrivits skett en ökning av flyttningarna pga studier och då är det rimligt att anta att det sker en viss återflyttning inom den gruppen eller att många av dessa är mer flyttningsbenägna till nya regioner än andra grupper.

Geografisk rörlighet, sysselsatta 16-24 år mellan arbetsmarknadsområden

I åldrarna 25-34 år kan ingen trendmässig ökning av andelen flyttare bland de sysselsatta konstateras. Nivån år 2000 har dock åter nått upp till den som återfanns vid slutet av 1980-talet. Till skillnad mot ungdomsgruppen är andelen flyttare högre bland män än bland kvinnor. I åldrarna 35-54 år har det skett en trendmässig minskning av flyttningarna sedan 1980-talet. Nedgången över tiden är tydligast i åldrarna 35-44 år. I åldrarna 55-64 år ligger andelen flyttare på ungefär oförändrad nivå över tiden. I samtliga nämnda åldrar ligger andelen flyttare högre bland män än bland kvinnor.

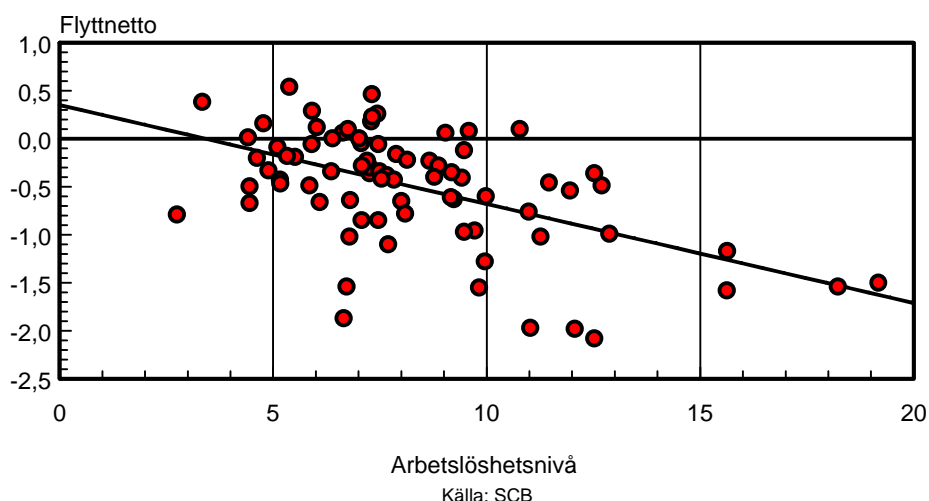
Geografisk rörlighet, sysselsatta 25-34 år mellan arbetsmarknadsområden

Det finns ett tydligt samband mellan utbildningsnivå och flyttningsbenägenhet på det sättet att en högre utbildningsnivå bidrar till en högre flyttningsbenägenhet. Flyttningsbenägenheten är betydligt högre bland eftergymnasialt utbildade än bland gymnasialt utbildade, och dessa har i sin tur en högre flyttfrekvens än för-gymnasialt utbildade. Bland de eftergymnasialt utbildade är dock flyttningsbenägenheten högre bland dem med en utbildning som understiger 3 år än bland dem med en längre utbildning.

Flyttningsbenägenheten är betydligt högre bland utländska medborgare än bland svenska medborgare. Den slutsatsen gäller i huvudsak för utomnordiska medborgare. Bland nordiska medborgare är flyttningsbenägenheten ungefär densamma som bland svenska medborgare. Bland de utomnordiska medborgarna är flyttningsfrekvensen högre bland män än bland kvinnor. Flyttningarna är framför allt lokaliserade till de tre storstadsregionerna samt till Smålandsregionen.

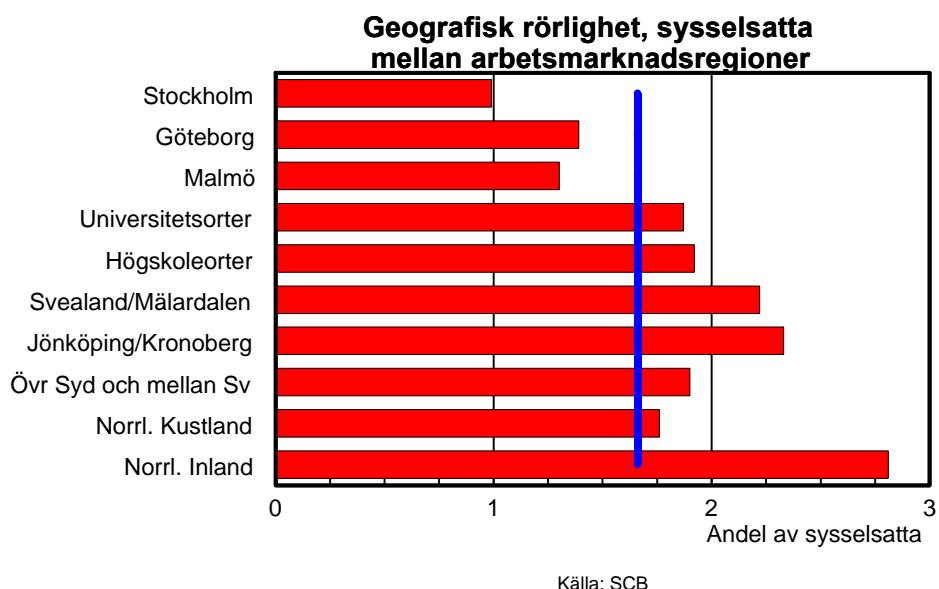
Flyttnetto bland sysselsatta per LA-reg och arbetslöshetsnivån (inkl program)

Det finns ett samband mellan andelen flyttare bland sysselsatta och arbetsmarknadsläget speglat av arbetslöshetens nivå i arbetsmarknadsregionerna. En faktor som försvagar styrkan i sambandet mellan flyttningarna och arbetsmarknadsläget är att det regionalt finns en icke obetydlig flyttström av utomnordiska medborgare. Inom den gruppen finns ett mycket svagt samband mellan flyttningarna och arbetsmarknadsläget, vilket påverkar den totala flyttbilden i vissa regioner och följaktligen sambandet med arbetsmarknadsläget. Sambandet mellan flyttningar och arbetsmarknadsläget är starkare bland sysselsatta än bland arbetslösa (se avsnittet om flyttningar bland arbetslösa). En uppdelning av flyttningarna på kön visar att sambandet med arbetsmarknadsläget är starkare bland kvinnor än bland män. Sysselsatta kvinnor flyttar alltså i högre grad till en ny arbetsmarknadsregion än män pga. arbetsmarknadsläget. Det finns dock en eller sannolikt flera andra för-

klaringsvariabler som bidrar till att en förvärvsarbetande väljer att flytta till en ny arbetsmarknadsregion.

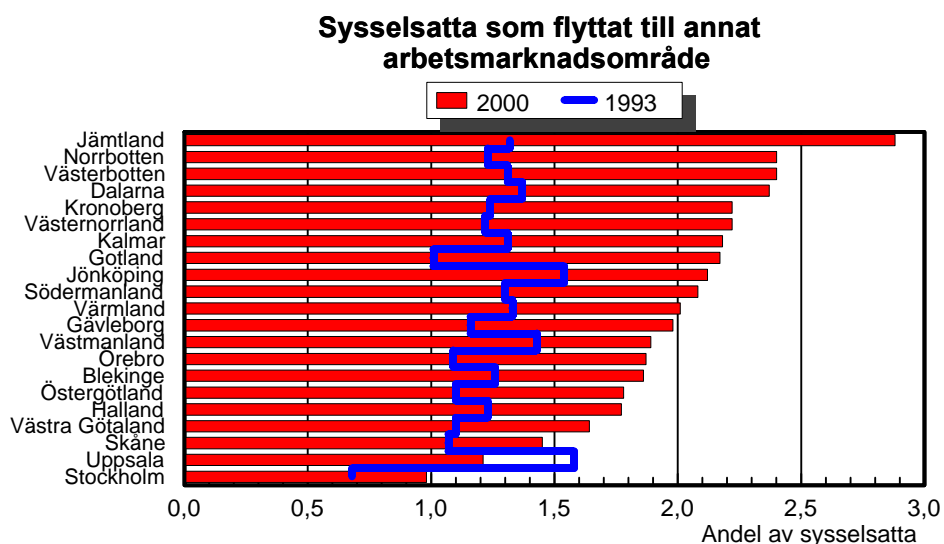
Den högsta benägenheten att flytta bland de sysselsatta finns i Norrlands inland, dvs. den region som har den svagaste arbetsmarknaden. Här finns en tydligare koppling till arbetsmarknadsläget än i andra regioner och inte minst bland kvinnor. Det är dessutom den enda av de presenterade regionerna som vid slutet av 1990-talet hade en högre flyttbenägenhet än vid slutet av 1980-talet. En relativt hög flyttbenägenhet går även att konstatera i delar av Småland samt i Svealand/Mälardalen, alltså områden som inte lika entydligt som Norrlands inland har ett svagt arbetsmarknadsläge. Förklaringen till den högre nivån i Smålandslänet går emellertid helt härleda till en hög flyttström bland utomnordiska medborgare.

Flyttströmmarna bland de sysselsatta inom olika län varierar betydligt, från ca 1 procent till 3 procent. Den högsta flyttbenägenheten återfinns i Jämtland följt av tre andra skogslän, Norrbotten, Västerbotten och Dalarna. Bland län med högre utflyttningstal finns även Smålandslänet (gruppen utomnordiska medborgare). De lägsta utflyttningstalen finns i de tre storstadslänet och Uppsala län. I hälften av länen, eller tio län, har flyttbenägenheten bland de sysselsatta minskat sedan andra hälften av 1980-talet. I nio län ligger nivån ungefär oförändrad och endast i två län, Gotland och Jämtland, har den ökat.

Flyttningarna går i de flesta fall till en arbetsmarknadsregion utanför länet. Endast ca 20 procent eller var femte flytt bland de sysselsatta sker inom länet. Andelen varierar dock väsentligt mellan olika län. Höga andelar flyttare inom länet, eller omkring 40 procent, återfinns i Västra Götaland och Skåne, följt av Värmland med nära 30 procent. Därefter, med andelar omkring 23-25 procent, följer Norrbotten,

Halland, Södermanland och Västerbotten. I samtliga län förutom Jämtland har flyttningarna inom länet minskat.

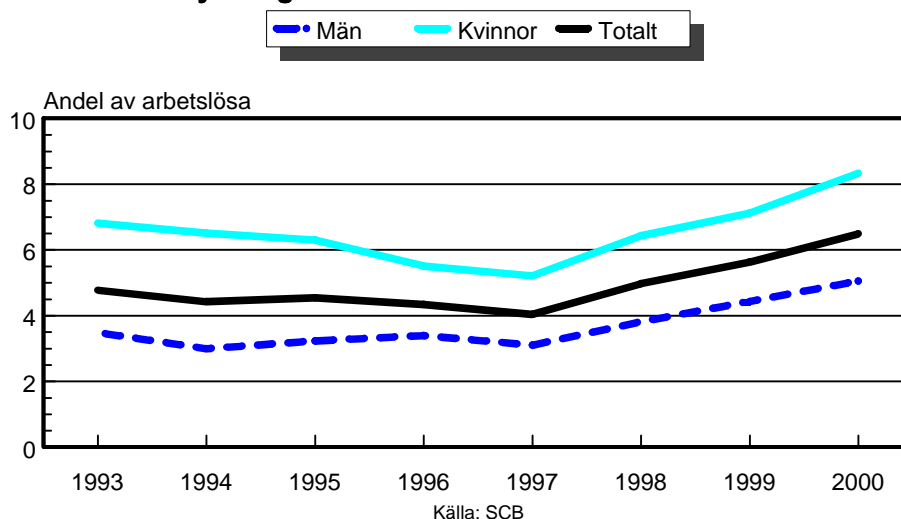

Arbetslösa som flyttar till annan region

Under ett år flyttar 4 till 7 procent av de arbetslösa 16-64 år till en ny arbetsmarknadsregion⁴. Utvecklingen samvarierar åtminstone delvis med konjunkturutvecklingen. Andelen flyttare sjönk dock något mellan 1993 och 1997 trots att konjunkturen förstärktes under denna period. Efter 1997 har emellertid andelen flyttare ökat betydligt i samband med den successivt förbättrade konjunkturen. I jämförelse med flyttningarna bland sysselsatta ligger andelen bland arbetslösa betydligt högre, vilket bör vara en naturlig följd av deras utsatta position i arbetsmarknadshänseende. En annan skillnad är att det föreligger betydande skillnader i flyttningbenägenhet mellan könen. Vid början av 1990-talet låg nivån dubbelt så högt bland kvinnorna, skillnaden har dock minskat något fram till år 2000. En förklaring är att unga kvinnor utbildar sig i högre grad än män och den stora utbildningssatsning som skett under 1990-talet har bidragit till att det strömmar ut fler kvinnor med högre utbildningsnivå på arbetsmarknaden än tidigare. Som tidigare konstaterats ökar rörligheten med utbildningstidens längd.

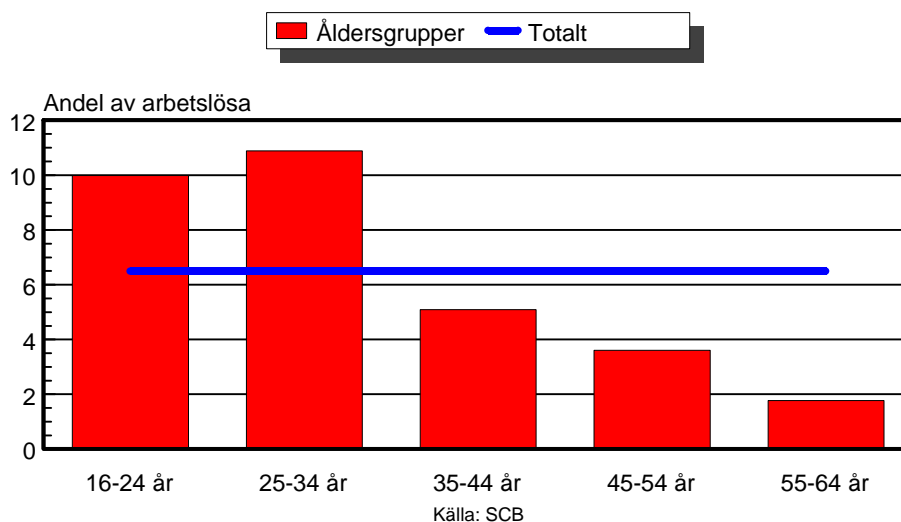
⁴ Enligt Regional arbetsmarknadsstatistik RAMS, Statistiska Centralbyrån

Geografisk rörlighet bland arbetslösa flyttning mellan arbetsmarknadsområden

Andelen arbetslösa som flyttar skiljer sig väsentligt mellan olika åldrar. Andelen flyttare till ny arbetsmarknadsregion är mer än dubbelt så hög i åldrarna 16-34 år jämfört med åldrarna över 34 år. Andelen arbetslösa flyttare ligger därmed avsevärt högre i de åldrar när personer vanligen träder ut på arbetsmarknaden efter ha lämnat en utbildning än i åldrar där personer före arbetslösheten varit etablerade på arbetsmarknaden under en längre tid.

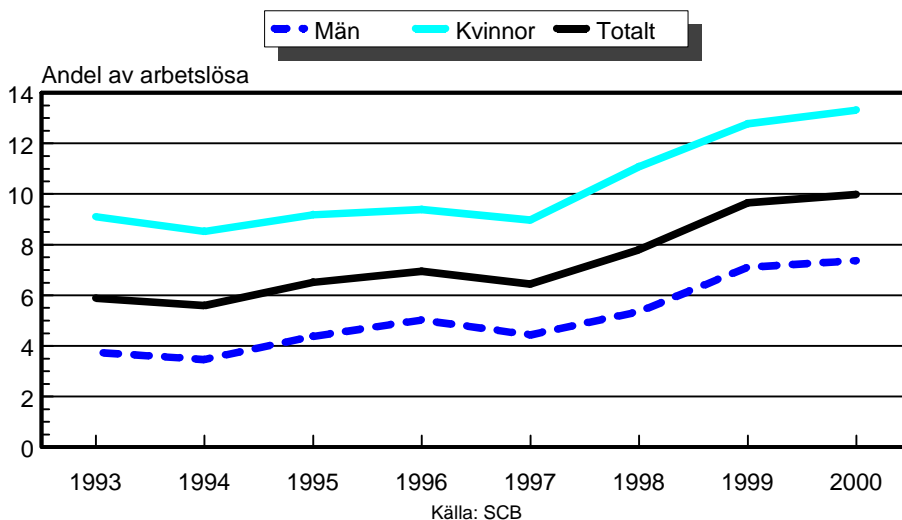
Geografisk rörlighet, arbetslösa mellan arbetsmarknadsområden

Utvecklingen av andelen arbetslösa flyttare i ungdomsgruppen har en något tydligare koppling till konjunkturutvecklingen än andra grupper av arbetslösa. Andelen flyttare ökade något mellan 1993 och 1997, främst bland unga män. Att det

skedde små förändringar bland unga kvinnor i flyttningsbenägenheten beror säkerligen på att kvinnornas arbetsmarknad förblev svag under den perioden. Efter 1997 har andelen arbetslösa flyttare ökat markant bland både unga män och unga kvinnor. Unga arbetslösa kvinnor har under hela perioden från 1993 legat på en markant högre flyttningsbenägenhet än unga män.

Geografisk rörlighet, arbetslösa 16-24 år mellan arbetsmarknadsområden

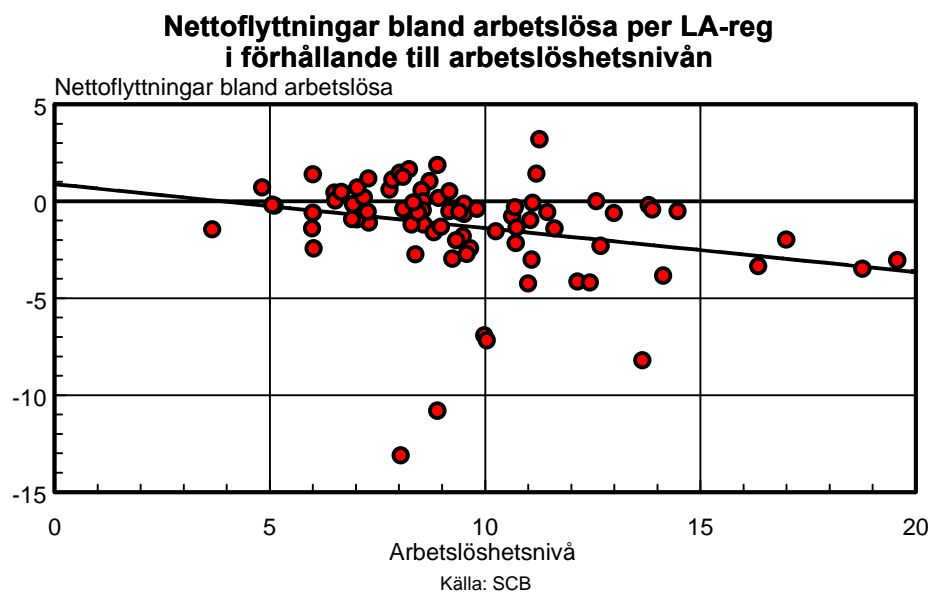

Andelen arbetslösa flyttare i åldrarna 25-34 år har under perioden 1993 till 1997 legat i paritet med andelen bland ungdomar. Efter 1997 har dock ökningen av andelen flyttare varit större i åldrarna 25-34 år och under dessa år skedde nästan en fördubbling. Även i dessa åldrar är flyttningsbenägenheten större bland kvinnor än bland män. Skillnaden mellan könen i flyttningsbenägenhet är dock inte lika stor i dessa åldrar jämfört med ungdomsgruppen. Förändringen efter 1997 hänger säkerligen samman med den förstärkta konjunkturen, i kombination med att fler lämnat utbildningar, framför allt på eftergymnasial nivå (pga. utbildnings-satsningen).

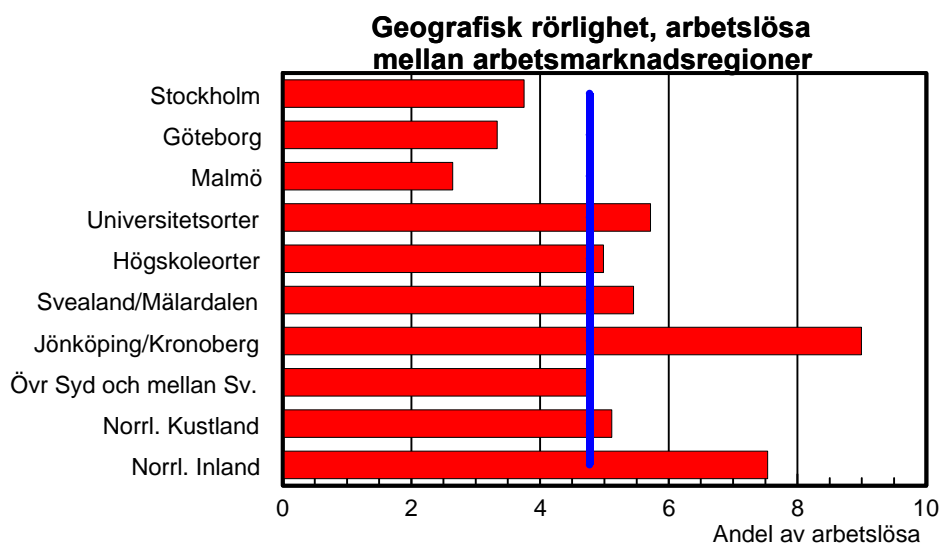
Bland övriga åldrar över 35 år är sambandet med konjunkturutvecklingen svagare. Det sker en uppgång i flyttningsbenägenheten efter 1997 men uppgången är inte särskilt tydlig. I samtliga åldrar över 35 år är flyttningsbenägenheten större bland kvinnor än bland män.

Fördelningen av andelen arbetslösa flyttare på olika arbetsmarknadsregioner skiljer sig över landet. Det finns ett visst samband mellan flyttningsbenägenheten bland arbetslösa och arbetsmarknadsläget (åskådliggjort genom arbetslöshetsnivån inkl program per region), men sambandet är inte särskilt tydligt. Det finns alltså en eller sannolikt flera andra faktorer som i högre grad styr personers benägenhet att flytta till en annan arbetsmarknadsregion. Även om sambandet mellan arbetslösa flyttare och arbetslöshetsnivån studeras på olika åldersgrupper, t.ex. för

ungdomar och för äldre, går det inte heller här att finna något tydligt samband. En uppdelning på kön visar emellertid på ett mer tydligt samband med arbetsmarknadsläget, och det sambandet avser kvinnornas flyttningsbenägenhet. Däremot finns inget tydligt samband med arbetsmarknadsläget för arbetslösa män som flyttar. De arbetslösa kvinnorna är alltså mer benägna att flytta från en region med svagt arbetsmarknadsläge än männen i motsvarande situation.

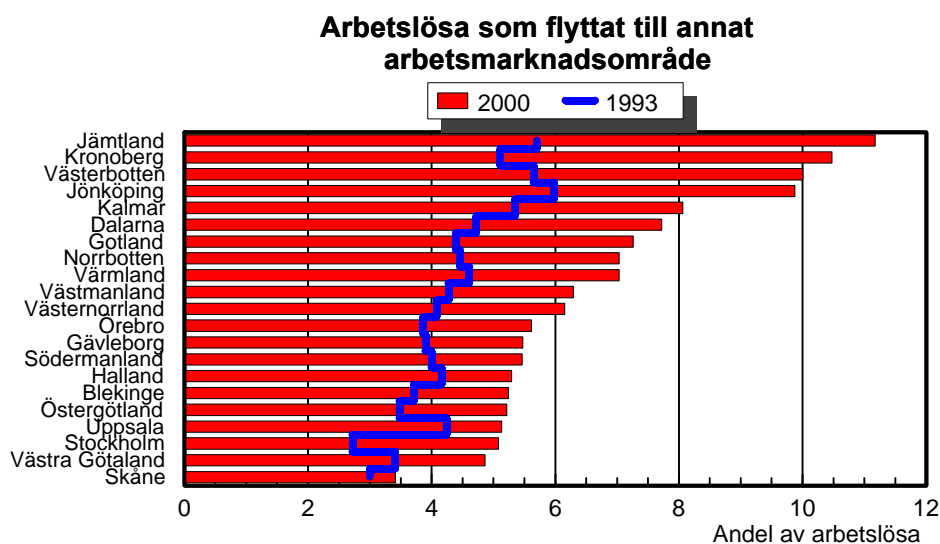
Flyttmönstret bland arbetslösa hänger således inte helt samman med arbetsmarknadsläget, vilket kan illustreras av följande bild. Den visar att flyttningsbenägenheten är störst i delar av Småland, Jönköpings och Kronobergs län, dvs. län med en mycket god arbetsmarknad. Nivån i dessa län påverkas emellertid av en hög flyttström bland utomnordiska medborgare och andelen ligger i nivå med övriga regioner om denna grupp undantas i resp region. Den regionalt höga flyttströmmen av arbetslösa med utomnordiskt medborgarskap, dvs. en typ av flyttning som uppvisar en svag koppling till arbetsmarknadsläget, påverkar möjligheten att påvisa ett samband mellan arbetslösa flyttare i stort och arbetsmarknadsläget. Därnäst i fråga om flyttningsbenägenhet kommer Norrlands inland, en region med svagare arbetsmarknad än övriga landet. De regioner som upprätthållit en hög/högre andel flyttningar bland arbetslösa såväl vid början av 1990-talet som vid slutet av årtiondet är Jönköping/Kronoberg samt Norrlands kustland och inland.

Källa: SCB

Flyttströmmarna bland de arbetslösa fördelat på län varierar kraftigt, från knappt 4 procent till ca 11 procent. Den högsta flyttbenägenheten återfinns i Jämtland följt av Kronoberg och Västerbotten och två andra Smålandslän, Jönköping och Kalmar (grupper av utomnordiska medborgare). De lägsta utflyttningstalen finns i de tre storstadsläna och Uppsala län. Flyttningbenägenheten bland de arbetslösa har ökat i samtliga län jämfört med 1993, vilket till åtminstone delvis kan förklaras av det förbättrade arbetsmarknadsläget över hela landet. År 1993 var flyttningbenägenheten relativt jämn mellan läna och ökningen har följaktligen varit störst i de län som noteras för den högsta nivån år 2000.

Flyttningarna bland de arbetslösa går i de flesta fall till en arbetsmarknadsregion utanför länet. Endast drygt 20 procent eller var femte flytt bland de arbetslösa har skett inom länet. Andelen varierar dock väsentligt mellan olika län. Höga andelar, eller ca 40 procent, återfinns i Västra Götaland och Skåne, följt av Värmland och Norrbotten med drygt 30 procent. Därefter, med andelar omkring 23-25 procent, kommer Gävleborg, Halland och Västerbotten. I samtliga län har flyttningarna inom länet tenderat att minska under 1990-talet.

Den slutsats som kan dras utifrån denna studie rörande de arbetsmarknadsrelaterade flyttningarna, mätt i flyttströmmarna bland sysselsatta och arbetslösa, dvs. inom arbetskraften, är att det skett små förändringar över tiden. Det går inte vare sig bland sysselsatta eller bland arbetslösa att belägga att rörligheten ökat över tiden. Däremot bland ungdomar finns dock en tendens till ökning i båda de studerade grupperna. Den ökning som skett inom den gruppen sammanhänger troligen i hög grad samman med den utbildningssatsning som skett under 1990-talet, framför allt på högskolenivå. Däremot verkar rörligheten ha tenderat att minska i åldrar över 35 år.

Det är framför allt kvinnorna som upprätthållit den geografiska rörligheten. Kvinnornas benägenhet att flytta är högre bland sysselsatta ungdomar och i samtliga åldersgrupper bland de arbetslösa. I synnerhet bland arbetslösa ungdomar är kvinnornas benägenhet att flytta till en ny arbetsmarknadsregion betydligt större än männens jämfört med förhållandet i andra grupper. Sysselsatta män ligger högre i flyttningsfrekvens i samtliga åldrar över 25 år, vilket kan kopplas till att familjerelaterade flyttningar ofta styrs av männens möjligheter till annat förvärvsarbete i en ny arbetsmarknadsregion.

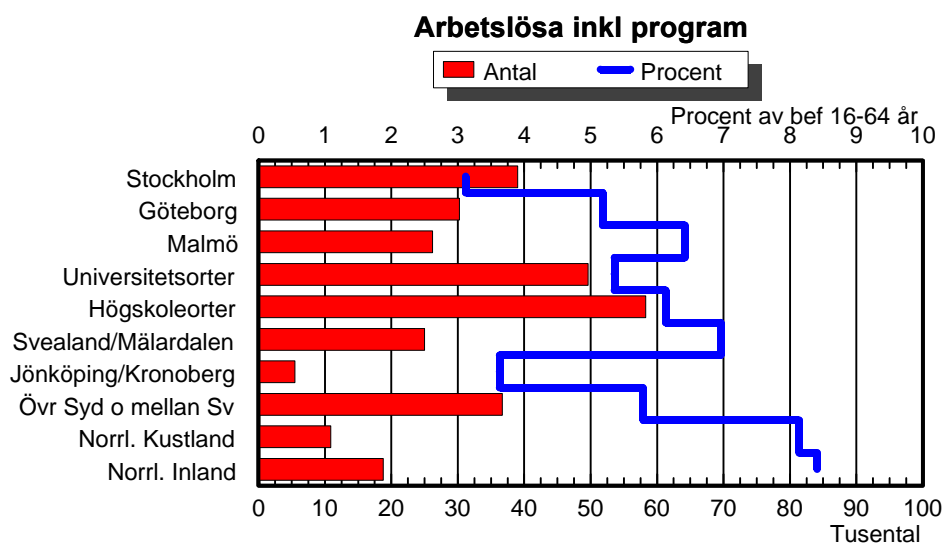
Det finns ett visst samband mellan en flyttning till ny arbetsmarknadsregion och arbetsmarknadsläget. Det gäller främst bland sysselsatta män och kvinnor samt arbetslösa kvinnor. Sambandet försvagas dock av att det finns en betydande flyttström av utomnordiska medborgare i landet, en kategori flyttningar som har en svag koppling till arbetsmarknadsläget. Konjunkturen spelar således en viss roll, vilket framför allt märks i flyttningsfrekvensen efter år 1997, men det finns dock en eller flera andra faktorer som påverkar sysselsatta och arbetslösa att flytta till ny arbetsmarknadsregion.

Utvecklingen av antalet arbetsmarknadsrelaterade flyttningar kommer även fortsättningsvis att påverkas av de faktorer som ovan nämnts, dvs. kön, ålder, utbildningsnivå, medborgarskap samt konjunktur- och arbetsmarknadsläget plus vissa andra faktorer som är svårare att mäta. Flera av dessa faktorer, enskilt och i kombination, pekar i riktning mot att den arbetsmarknadsrelaterade geografiska rörligheten bör öka under den närmaste tioårsperioden, t.ex. fler ungdomar i befolkningen, höjd utbildningsnivå och ökad invandring.

Antalet ungdomar kommer enligt SCB:s befolkningsprognos att öka fram till år 2010 och begränsas prognosen till åldrarna 20-24 år ökar antalet i befolkningen fram till år 2013. I åldrarna 25-34 år sker en minskning av befolkningen fram till år 2010 varefter det sker en ökning fram till år 2020. En avgörande fråga för den arbetsmarknadsrelaterade rörligheten är i vilken omfattning ungdomar väljer att gå till studier på högskolenivå. En uttalad målsättning inom utbildningspolitiken är att hälften av en årskull ska gå till studier på högskolenivå. Om fler ungdomar går till sådana studier så kommer ett sådant mål att långsiktigt minska den arbetsmarknadsrelaterade geografiska rörligheten inom ungdomsgruppen och alltmera förskjuta rörligheten till åldersgrupper närmast ovanför. I en sådan utveckling kommer flyttningar pga studier att fortsätta öka.

Arbetslöshetens geografiska fördelning

Det är av intresse att studera vilka potentialer av arbetslösa som utgör en arbetskraftsresurs i olika regioner över landet och som följaktligen också är en potential i fråga om arbetsmarknadsrelaterad geografisk rörlighet. Arbetslöshetens (inkl program) geografiska fördelning visar att det största antalet återfinns på högskoleorter runt om i landet. Även på universitetsorterna finns en betydande mängd arbetslösa. I dessa två regioner finns sammanlagt över 100 000 arbetslösa. Därnäst följer Stockholmsregionen samt små och medelstora kommuner i Syd- och Mellansverige med nästan 75 000 arbetslösa. Noterbart är att de regioner som har den högsta arbetslösheten procentuellt sett av sin arbetsföra befolkning har en begränsad antalsmässig skara av arbetslösa. I Norrlands kustland exkl universitets- och högskoleorterna med en nivå på ca 8 procent finns ca 10 000 arbetslösa och i Norrlands inland med ca 8,5 procent finns knappt 20 000 arbetslösa.

Källa: SCB

Ca en fjärdedel av arbetslösheten utgörs av personer i åldrar över 50 år. Detta är åldrar där den geografiska rörligheten är låg. Denna åldersgrupps andel av den totala arbetslösheten ligger i intervallet mellan 22 och 30 procent. Andelen arbetslösa över 50 år är lägst i de tre storstäderna samt på universitetsorterna. På högskoleorterna ligger andelen något högre jämfört med nämnda regioner. Den högsta andelen arbetslösa över 50 år återfinns i delar av Småland. Andelen arbetslösa över 50 år är även hög i Svealand/Mälardalen, övriga Syd- och Mellansverige samt Norrlands inland. Av de knappt 30 000 arbetslösa i Norrlands kustland och inland exkl universitets- och högskoleorterna är 8 000 personer över 50 år. I Norrlands inland är dessutom en stor andel av de arbetslösa män. Bland arbetslösa i åldrarna över 50 år utgör andelen män mer än två tredjedelar och bland arbetslösheten i stort ligger andelen på knappt två tredjedelar. Deras höga andel av arbetslösheten håller alltså tillbaka den geografiska flyttrörligheten i dessa regioner.

Pendling till arbete i annan region

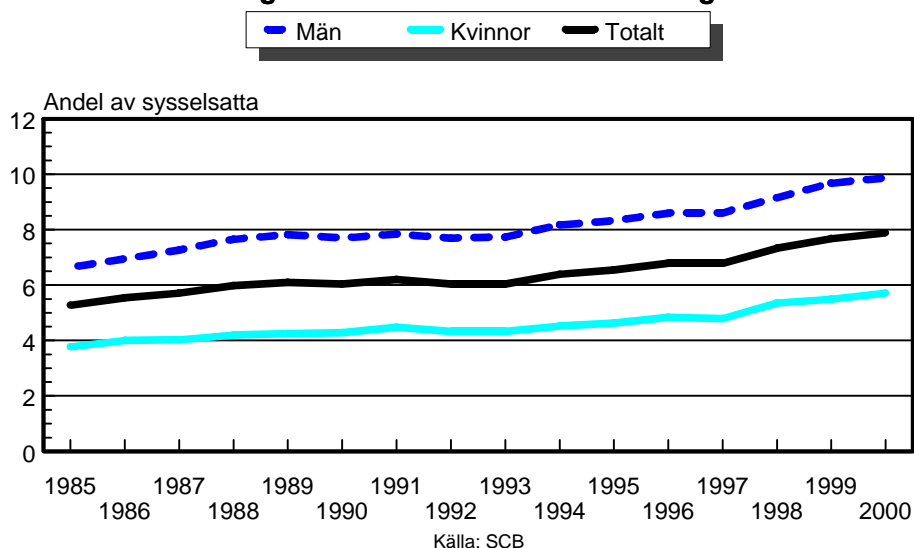
Arbetspendling är en form av rörlighet som vunnit terräng till skillnad mot övrig geografisk arbetsmarknadsrelaterad rörlighet. När det gäller pendling bor personen i fråga kvar på bostadsorten men arbetar i en annan arbetsmarknadsregion. Ca 8 procent av de sysselsatta i landet pendlar till ett arbete i annan arbetsmarknadsregion än den region där bostaden är lokaliserad. Den andelen motsvarar 316 000 personer.

Arbetspendlingens nivå har liksom andra former av geografisk rörlighet ett starkt samband med ålder. Arbetspendlingen minskar med stigande ålder men kopplingen till ålder är dock tillnärmelsevis inte lika stark som för de arbetsmarknads-

relaterade flyttningarna. I åldrarna 16-24 år arbetspendlar ca 10 procent av de sysselsatta, en andel som successivt sjunker och uppgår till knappt 7 procent i åldrarna 55-64 år.

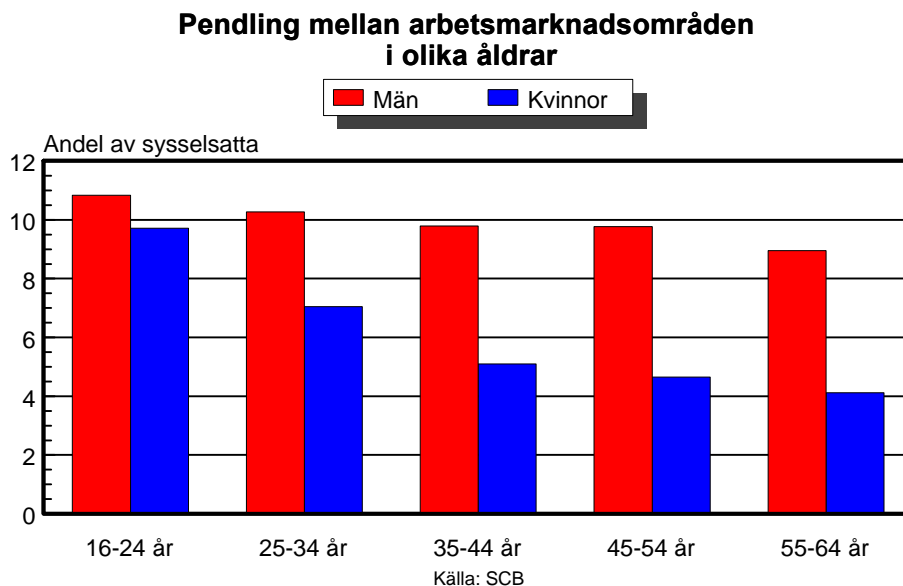
Arbetspendling är betydligt vanligare bland män än bland kvinnor. Bland sysselsatta män arbetspendlade nästan 10 procent år 2000 vilket kan jämföras med knappt 6 procent bland kvinnorna. Männens pendlingsbenägenhet har också ökat mer än kvinnornas sedan mitten av 1980-talet och den förändringen växte sig starkare framför allt under åren efter 1993.

Pendling över arbetsmarknadsområdesgräns

De könsmissiga skillnaderna i pendlingsbenägenhet är inte lika tydliga i alla de studerade åldersgrupperna. Bland ungdomar 16-24 år föreligger relativt små skillnader i pendlingsvolymerna mellan könen, en företeelse som kan konstateras ända sedan mitten av 1980-talet. Även bland ungdomar finns en tydlig trendmässig ökning och som är starkare än den trend som kan konstateras för hela arbetsmarknaden.

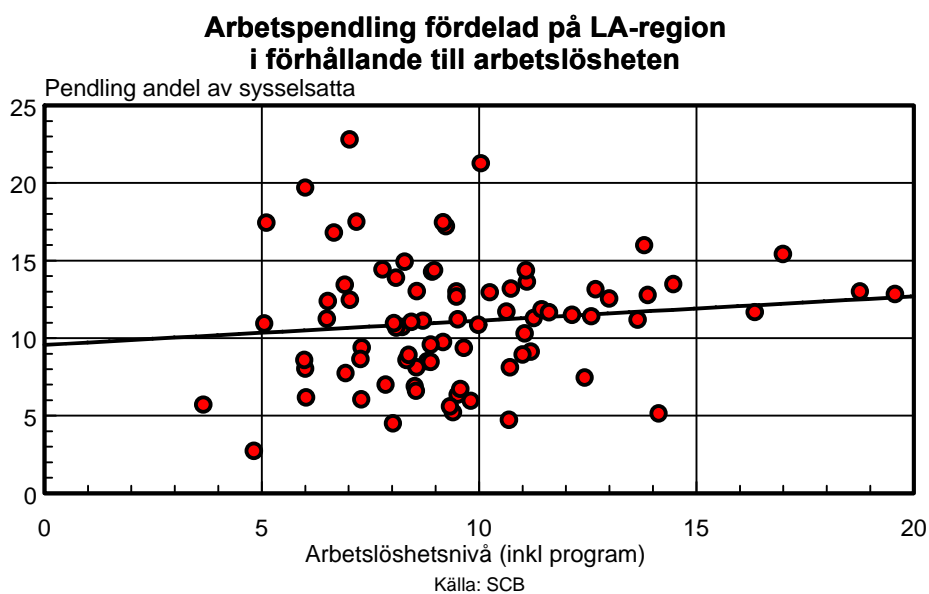
I åldrarna över 25 år och upp till 54 år accelererar skillnaden i pendlingsbenägenhet mellan könen. I åldrarna 45-54 år arbetspendlar ca 10 procent bland männen mot endast 5 procent bland kvinnorna. Det innebär att vi kan dra den slutsatsen att pendlingsbenägenheten upprätthålls på en relativt konstant nivå oavsett ålder bland männen medan det sker en stor minskning av pendlingen med stigande ålder bland kvinnorna.

Pendlingen skiljer sig också åt för personer med olika utbildningsnivåer. Generellt sett ökar benägenheten att arbetspendla ju högre utbildning man har uppnått. Skillnaden mellan män och kvinnor är i stort sett konstant oavsett utbildningsnivå. Denna iakttagelse överensstämmer således med de arbetsmarknadsrelaterade flyttningarna.

Det finns tydliga skillnader i fråga om pendlingsbenägenheten för förvärvsarbetande inom olika näringsgrenar. Den bransch som har den största andelen pendlare är finansiell verksamhet och företagstjänster, dvs. näringar med hög utbildningsnivå. Störst skillnad mellan könen i pendlingsavseende återfinns inom vård och omsorg. Jordbruk, skogsbruk och fiske har den lägsta andelen pendlare och här är också skillnaden i andel mellan män och kvinnor som lägst. På motsvarande sätt skiljer sig pendlingsbenägenheten åt mellan olika sektorsområden. Allra vanligast är pendling inom de statliga affärsverken. Även inom statlig förvaltning är arbetspendling vanlig. Allra minst pendlar personer som arbetar inom kommunal förvaltning och inom kategorin "övriga företag, ej offentligt ägda" (t.ex. enskilda firmor eller kommanditbolag).

Det finns inget starkt samband mellan pendlingsbenägenhet och arbetsmarknadsläget speglat av arbetslöshetsnivån. Den slutsatsen gäller för både män och kvinnor. Som framgår av diagram kan pendlingsbenägenheten ligga på en hög nivå i en region med låg arbetslöshet och vice versa. Det faktumet bekräftas bl.a. av att pendling är vanlig i delar av Småland men även i delar av Norrland.

Slutsatsen är att pendlingsbenägenheten har ökat över tiden och det oavsett konjunkturläge, från ca 5 procent vid mitten av 1980-talet till ca 8 procent vid millennieskiftet. Det har således skett en relativt kraftig uppgång och den faller i första hand på männen. Framför allt i åldrarna över 25 år dominerar männen bland pendlarna mellan arbetsmarknadsregioner och deras pendlingsbenägenhet minskar eller inte lika mycket med stigande ålder som annan arbetsmarknadsrelaterad geografisk rörlighet. Bland kvinnorna har pendlingsbenägenheten en tydlig koppling till ålder på samma sätt som annan geografisk rörlighet. Det innebär att skillnaden mellan mäns och kvinnors pendlingsbenägenhet är mycket stor högre upp i åldrarna. I likhet med övrig geografisk rörlighet är pendlingsfrekvensen högre bland personer med längre utbildning.

Befolkningsförändringen i pendlingsbenägna åldrar kommer liksom för annan geografisk rörlighet att spela en stor roll för utvecklingen de kommande 5 till 10 åren. Antalet personer i befolkningen i åldrarna 20-34 år kommer att minska något under de närmaste åren men börjar öka år från och med 2008 och framåt. Det innebär att den antalsmässiga volymökningen av pendlare hålls tillbaka något pga. demografiska faktorer. Andelsmässigt är det dock troligt att pendlingsströmmarna fortsätter att öka. En fortsatt utbyggnad av infrastrukturen och en ytterligare höjning av utbildningsnivån bland personer i arbetskraften talar för en sådan utveckling. Det finns dessutom sannolikt en betydande potential att utöka pendlingen i avsevärt snabbare takt än vad som för närvarande sker genom ekonomiskt förbättrade villkor rörande pendling till arbetet.

Slutsatser

Genomgången av arbetsgivarbyten visar att anställda uppvisat ungefär samma rörlighetsbeteende under drygt tre decennier och det gäller såväl män som kvinnor, samtliga åldrar och alla näringsgrenar. Det finns i den allmänna debatten en utbredd uppfattning att ungdomarna trendmässigt blivit mer rörliga mellan olika arbetsgivare, men något sådant samband framkommer inte i den statistik som vi analyserat. Däremot har ungdomarna alltid uppvisat en betydligt högre frekvens av arbetsgivarbyten än övriga åldersgrupper.

Frekvensen av arbetsgivarbyten påverkas däremot påtagligt av konjunkturen. De ökar kraftigt under högkonjunkturperioder och minskar under lågkonjunkturer. Detta innebär att efterfrågan på arbetskraft är en väsentlig faktor som styr arbetsgivarbyten. Det leder till hypotesen att regioner med en stark arbetsmarknad också har ett större inslag av arbetsgivarbyten. Sambandet finns, men det är relativt svagt. Det innebär att arbetstagarna påverkas mer av den allmänna konjunkturbilden än av läget på den regionala arbetsmarknaden. Det tycks vara så att individen anpassar sig till läget på den lokala arbetsmarknaden och det innebär att benägenheten att byta arbetsgivare kan vara relativt hög även om arbetslösheten är hög. Däremot påverkas beteendet av den nationella konjunkturen oavsett om man bor i Stockholm eller Pajala. Vidare är frekvensen arbetsgivarbyten högre inom branscher som kännetecknas av rekryteringsproblem och ett stort inslag av korta anställningar.

Den demografiska utvecklingen leder till färre arbetsgivarbyten, men de förväntade ökade rekryteringsproblemen bör motverka detta. Det är värre med yrkesbyten som minskar dels till följd av den demografiska utvecklingen dels därför att utbildningsnivån höjs i arbetskraften. För att dämpa förväntad nedgång av yrkesbyten är det väsentligt att arbetsmarknadsutbildningen och den kommunala vuxenutbildningen görs tillräckligt vassa för att kunna slussa över personer från tillbakagående branscher till växande. Det är också väsentligt att underlätta för vuxna att kunna bedriva högskolestudier. Däremot finns inget skäl att generellt stimulera en ökad frekvens av arbetsgivarbyten utan den rollen får överlämnas till marknadskrafterna, även om det kan finnas några undantag här. En generell åtgärd är dock den snabba utvecklingen av arbetsförmedling genom Internet, vilket möjliggör en allt vassare informationsspridning till både arbetslösa och sysselsatta. Områden där stöd och hjälp kan tänkas vara rimligt rör gruppen långtids-sjuka och i synnerhet gruppen som drabbats av utbrändhet. Promemorian behandlar dock inte detta problem och den frågan bör utredas separat.

Den geografiska rörligheten har ökat från mitten av 1980-talet men ligger fortfarande under den nivå som rådde i början av 1970-talet. Det är ungdomar i åldern 20-29 år som står för ökningen. Det är en följd av att flyttningar till följd av studier ökat genom utbyggnaden av landets högskolor. Äldre undersökningar visar också att studier står för en stor del av flyttningarna och allt talar för att studiere-

laterade flyttningar ökat under senare år. Flyttningar gjorda av sysselsatta eller arbetslösa stod för ca 1/3 av flyttningarna för några år sedan och det mesta talar för att den gruppen flyttare minskat under de tre senaste decennierna. Eftersom flyttningar sker av flera andra orsaker än arbetsmarknadsläget är den geografiska rörligheten mindre konjunkturkänslig än arbetsgivarbyten och yrkesbyten. Det är vanligare att kvinnor flyttar än män och den skillnaden beror helt på en hög benägenhet att flytta bland kvinnor i åldern 20-29 år.

Sambandet mellan arbetsmarknadsläget och benägenheten att flytta bland sysselsatta och arbetslösa är ganska svagt. Det kan vara så att det inte är tillräckligt att förbättra situationen på arbetsmarknaden i befolkningsmässigt tillbakagående regioner för att mer markant motverka utflyttningen och mer tydligt stimulera inflyttningen. Det illustrerar att det också finns andra faktorer som påverkar sysselsatta och arbetslösa att flytta. Det finns könsmissiga skillnader och den viktigaste är att unga arbetslösa kvinnor uppvisar en betydligt större benägenhet att flytta än unga arbetslösa män. Äldre sysselsatta män flyttar i något större omfattning än äldre sysselsatta kvinnor. Det finns också en starkt samband mellan ålder och utbildningsbakgrund när det gäller geografisk rörlighet. Yngre flyttar oftare än äldre och högskoleutbildade flyttar oftare än personer med tvåårig gymnasial utbildning och förgymnasial utbildning. Fram t.o.m. 2010 ökar antalet yngre i befolkningen samtidigt som utbildningsnivån ökar, vilket bör leda till att den geografiska rörligheten ökar något. Därefter minskar ungdomarna men den successivt ökade utbildningsnivån bland befolkningen bör leda till att den geografiska rörligheten åtminstone upprätthålls på en oförändrad nivå.

En geografisk rörlighet på samma nivå som under de senaste femton åren leder till att befolkningen i åldern 20-64 år minskar under perioden 2001-2010 i 59 av landets 81 lokala arbetsmarknadsregioner (LA) och ökar i 22. Utökas tidshorizonten fram till 2020 minskar befolkningen i 67 LA-regioner och ökar i endast 14. Befolkningen ökar påtagligt i storstadsregionerna och i Uppsala och Umeå. En kraftig befolkningsminskning förväntas i Gällivare, Storuman, Filipstad/Hälleforsnäs, Pajala och Kiruna. Det innebär att befolkningen fortsätter att minska påtagligt i landets glesbygdskommuner och det gäller i synnerhet för det norrländska inlandet. Befolkningen beräknas också fortsätta att minska i många arbetsmarknadsregioner i Syd- och Mellansverige, bl.a. i flera småländska. I Småland beräknas befolkningen endast komma att öka i Jönköping och i Gnosjö-området. Detta är ytterligare ett belägg för att låg arbetslöshet inte är ett tillräckligt kriterium för att få en positiv befolkningspiral. Det är viktigt att ha detta i minnet när ökad geografisk rörlighet åberopas för att lösa arbetskraftsförsörjningen i tillväxtregionerna. Redan nuvarande rörlighet leder till en kraftig befolkningsminskning i stora delar av landet, vilket genererar en rad problem. Ett annat faktum är att arbetsmarknadsregionerna i Norrland exklusive kuststräckan endast har en potential av ca 20 000 arbetslösa (inklusive arbetsmarknadspolitiska program).

Det finns alltså ingen stor potential av arbetslösa att överföra till arbeten i tillväxtregionerna. Kännetecknade för dessa är dessutom att det ofta är en man i medelåldern med en tvåårig gymnasialutbildning och det är inte ovanligt att han är gift eller samboende med en kvinna som arbetar inom den kommunala sektorn. Många har dessutom barn och bor i eget hem. En ökad nettoutflyttning leder också till en minskad inom regional efterfrågan på varor och tjänster, vilket leder till färre arbetstillfällen och nya arbetslösa. Å andra sidan kan en ökad geografisk rörlighet leda till en ökad total tillväxt i landet vilket även gynnar glesbygdskommunerna.

Rapporten tar alltså inte ställning om den geografiska rörligheten är för låg eller för hög utan pekar i stället på att problemet är mångfacetterat eftersom läget på den lokala arbetsmarknaden endast till viss del påverkar flyttningsbenägenheten. En sak står dock klar och det är att arbetsmetodiken på Arbetsförmedlingen alltid måste ta hänsyn till att reglerna i arbetslöshetsförsäkringen efterlevs och att försäkringen är en omställningsförsäkring. Den arbetslöse skall alltid komma i arbete snabbt. Debatten är ibland lite ensidig i det avseendet att den nästan enbart berör geografisk flyttning. Det finns också andra möjligheter såsom pendling, distansarbete, dubbel bosättning m.m.

Arbetspendling till ett annat arbetsmarknadsområde har ökat trendmässigt åtminstone sedan 1985. Yngre är något mer pendlingsbenägna än äldre och män och välutbildade är i större utsträckning pendlare än kvinnor och korttidsutbildade. Det pågår en ständig flytt från det norrländska inlandet till kuststäderna och andra tillväxtregioner och detsamma gäller för flertalet arbetsmarknadsområden i Syd- och Mellansverige. Ett sätt att motverka flyttningen är att förbättra och förstärka nuvarande pendlingsstöd. Ett kraftfullt pendlingsstöd skulle också underlätta för storstadsregionerna som brottas med stora infarkter i form av bostadsbrist och brister i kollektivtrafiken.

Distansarbete har inte blivit den succé som man trodde för några år sedan. Det vore en fördel för både glesbygd och storstadsområdena om inslaget av distansarbete ökade. Det är därför viktigt att denna fråga utreds ytterligare för att hitta någon ekonomisk stimulans för ökat distansarbete. Reglerna för dubbel bosättning bör göras förmånligare för att öka inslaget av långpendling. En sådan regelförändring kan leda till att fler högskoleutbildade stannar kvar i ursprungs-orten. I sammanhanget är det värt att notera att arbetspendling, distansarbete och dubbelbosättning saknar de negativa sidoeffekter geografisk rörlighet är behäftad med.

Då en generellt ökad geografisk rörlighet inte kan ses som ett egenvärde i sig, då det rikerar att skapa lika många problem som det löser, bör AMV rörlighetsstimulerande åtgärder vara tydligare riktade mot att förbättra arbetskraftsförserjningen, dvs i huvudsak mot bristyrken. Det gäller både för yrken som är efterfrå-

gade i glesbygden och som är svårrekryterade – t.ex. läkare – men också för yrken som utgör flaskhalsar i tillväxtregionerna. För att sådana åtgärder skall bli effektiva är det också nödvändigt att de når en sådan stödnivå att det de facto förändrar enskildas beslut och att flytta eller inte. Slutsatsen blir sålunda att det skulle vara önskvärt med en förändring av de rörlighetsstimulerande åtgärderna mot tydligare selektion och högre stödnivåer.

Det bör dock också noteras att en stor del av flyttningarna har sitt ursprung i studier eller att man flyttar av andra skäl – t.ex. till sin käraste eller till vänner och bekanta – och den delen av flyttningarna vilar i första hand på individuella beslut. Invandrare är mer flyttningsbenägna än svenskfödda och ofta flyttar de till orter som har ett stort inslag av utlandsfödda. Denna frihet bör bestå i ett öppet samhälle och orter som önskar få del av denna arbetskraftsresurs bör använda information och andra åtgärder för att locka till sig invandrare.

Rapporten har rekv.nr 802 770

Serien Ura innehåller två återkommande redovisningar per år av ”Arbetsmarknadsutsikterna” och ”Var finns jobben” samt redovisningar från olika utredningar som utförs inom AMS.

Rapporten finns på vår hemsida www.ams.se,
den kan också beställas från AMS Närservice,
Box 6, 646 34 Gnesta, fax 0158-24 51 36.
E-mail: gnestalagret@ams.amv.se
Pris 50 kr per rapport. Frakt och moms tillkommer.